

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีพื้นที่ประมาณ 236,800 ตารางกิโลเมตร และสภาพพื้นที่ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นภูเขา ส่วนที่เป็นภูเขา (พื้นที่ราบสูง) และส่วนที่เป็นทุ่งเพียง (พื้นที่ราบ) โดยลักษณะภูมิประเทศกว้างร้อยละ 80 เป็นภูเขา ปัจจุบัน สปป.ลาว มีประชากรทั้งสิ้น 7,012,995 คน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 17 แขวง และ 1 นครหลวงเวียงจันทน์ โดยในแต่ละแขวงประกอบด้วยเมือง และเมืองหลวงของแขวงเรียกว่า เมืองเอก สำหรับความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยเท่ากับ 24 คนต่อตารางกิโลเมตร อัตราการเกิดเท่ากับร้อยละ 3 ต่อปี ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ยุทธศาสตร์กสิกรรม, 2553 – 2563)

พ.ศ. 2483 กรมป่าไม้ลาว ได้ทำการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ พบว่ามีจำนวนลดลงถึง 17 ล้านเฮกตาร์ (1 เฮกตาร์ เท่ากับ 6.4 ไร่) หรือร้อยละ 70 ของพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศ โดยจำนวนร้อยละของป่าไม้ที่ลดลงในแต่ละปีมีรายละเอียดดังนี้ ปี พ.ศ. 2498 มีป่าไม้อ้อยละ 60 และในปี 2507 มีป่าไม้อ้อยละ 50.0 ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 ได้ทำการสำรวจเพิ่มเติมโดยการสำรวจจากภาพถ่ายทางอากาศ และดาวเทียม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจำนวนและเนื้อที่ของป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่องเหลือเพียง 9,724,700 เฮกตาร์ หรือร้อยละ 41 ของพื้นที่ (กรมป่าไม้ลาว, 2555, หน้า 1) กล่าวคือในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ สปป.ลาว ได้กำหนดให้มีนโยบายในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้เพื่อการพัฒนาความผาสุกของประชาชน และเป็นแหล่งทุนสำหรับใช้ในการพัฒนาประเทศ โดยรัฐบาลอนุญาตให้สัมปทานป่าไม้ ในปี พ.ศ. 2542 รัฐบาลได้ออกคำสั่งเกี่ยวกับการคุ้มครองป่าไม้ การสัมปทานป่า และธุรกิจป่าไม้วรรณถึงธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ให้เป็นเขตการผลิต เขตธุรกิจไม้ และผลผลิตจากป่าไม้ โดยมุ่งหวังให้ผลที่ได้รับเกิดประโยชน์และสนองตอบความต้องการของการพัฒนาเศรษฐกิจ – สังคมแห่งชาติ รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวลาวให้ดีขึ้น

ภายหลังการดำเนินการดังกล่าวทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง โดยในปี พ.ศ. 2518 รัฐบาลลงมติฉบับเลขที่ 74/นย. พ.ศ. 2522 ว่าด้วยการปกปักรักษาป่าไม้ ปี พ.ศ. 2532 ได้มีข้อตกลงของกองประชุมสภารัฐมนตรี เลขที่ 117 ว่าด้วยการคุ้มครองและการใช้ประโยชน์จากการใช้ที่ดินและใช้ป่าไม้ในพื้นที่ป่าผลัด (ป่าผสมใช้) เท่านั้น โดยจะต้องผ่านการสำรวจอย่างถูกต้องจากภาครัฐเสียก่อนและกำหนดให้มีข้อเสนอสภาพทั่วไปเกี่ยวกับผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ดังกล่าว เพื่อเสนอกระทรวงกลาโหมและป่าไม้ และกรมป่าไม้ยังได้กำหนดทิศทางการบริหารจัดการป่าไว้ 3 ประการ คือ การอนุรักษ์และฟื้นฟู การปรับปรุงและการใช้พลังงานทางชีววิทยา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะได้ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงคุณภาพประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของทรัพยากรป่าไม้และการฟื้นฟู การปกปักรักษา การขยายป่าไม้ พร้อมทั้งการแก้ไขความต้องการของรัฐบาลให้ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้นร้อยละ 70 (ยุทธศาสตร์ป่าไม้, 2548, หน้า 3)

แผนยุทธศาสตร์กลาโหม - ป่าไม้ พ.ศ. 2563 (แผนยุทธศาสตร์กระทรวงกลาโหม ป่าไม้, 2559, หน้า 10) สภาพปัญหาของป่าไม้ในปัจจุบันยังมีการขุดค้นไม้ (การใช้ประโยชน์จากป่าไม้) การถากถางป่าเพื่อปลูกข้าวและตัดไม้เพื่อมาปลูกสร้างบ้าน ลักลอบล่าสัตว์ป่า เก็บหาของป่าอย่างไม่มีขีดจำกัดเพื่อค้าขาย ยังปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่องและนับวันทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยชุมชนไม่มีแผนในการคุ้มครองอนุรักษ์ป่า และไม่มีกฎระเบียบในการคุ้มครองป่า ประกอบกับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้มีโครงการสร้างถนนเพื่อการคมนาคมขนส่งผ่านชุมชน เป็นสาเหตุปัจจัยหนึ่งที่เกิดความสะดุดต่อการบุกรุกแผ้วถางป่าขยายพื้นที่เพื่อครอบครองที่ดินเป็นส่วนตน ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง (แผนกลาโหม - ป่าไม้ แนวสัณฐานเขต, 2558, หน้า 15)

ปี พ.ศ. 2534 นายกรัฐมนตรีได้ออกคำสั่ง เลขที่ 67/นย พ.ศ. 2534 ว่าด้วยการยุติการขุดค้นไม้ทั่วประเทศ (การตัดไม้) และยกเลิกรัฐวิสาหกิจป่าไม้ การสัญญาขายไม้ และการขายไม้ โดยรัฐบาลได้มอบหมายให้กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ มาตรการการเพื่อการคุ้มครองป่าไม้ การตัดไม้ การปรุงแต่งไม้ (การแปรรูป) และการค้าขายไม้ (แผนยุทธศาสตร์ป่าไม้, 2548, หน้า 5) และในปี พ.ศ. 2542 - 2551 รัฐบาลได้ออกคำสั่งเกี่ยวกับการคุ้มครองป่าไม้ การสัมปทานป่า และธุรกิจป่าไม้ ซึ่งเป็นไปตามนโยบายการคุ้มครองป่าไม้โดยประเมินตามสภาพที่เป็นจริงของพื้นที่ป่า และให้มีการต่อสัญญาการ

สัมปทาน และธุรกิจป่าไม้กับคู่สัญญาเป็นรายปี นอกจากนี้ยังมอบหมายให้แขวงจัดตั้งและกำหนดวิธีการในการปฏิบัติในเรื่องแผนงานการปลูกต้นไม้ และแผนการตัดต้นไม้ ทั้งนี้การจัดตั้งกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามแนวทางของรัฐบาลและแผนกกลไกกรรมและป่าไม้ทั้งหมด เรียกว่านโยบาย “สามเสาค้ำ” ประกอบด้วย เสาค้ำที่ 1 กลไกกรรม เสาค้ำที่ 2 ป่าไม้ และเสาค้ำที่ 3 พัฒนาชนบท โดยมี 4 แผนงาน คือ แผนงานที่ 1 การค้าประกันทางด้านเสปียงอาหารแห่งชาติ แผนงานที่ 2 ส่งเสริมผลิตกลไกกรรมและป่าไม้เป็นสินค้า แผนงานที่ 3 การคุ้มครองและพัฒนาป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ และแผนงานที่ 4 พัฒนาชนบทและลบล้างความยากจน อันประกอบไปด้วย 10 แผนดำเนินการ ประกอบด้วย แผนดำเนินการที่ 1 ผลิตเสปียงอาหาร แผนดำเนินการที่ 2 ผลิตเป็นสินค้า แผนดำเนินการที่ 3 คุ้มครองป่าไม้และทรัพยากรป่าไม้ แผนดำเนินการที่ 4 จัดสรรอาชีพและพัฒนาชนบท แผนดำเนินการที่ 5 พัฒนาพื้นฐานโครงสร้างกลไกกรรม แผนดำเนินการที่ 6 พัฒนาการปฏิบัติงานคุ้มครองและพัฒนาที่ดิน แผนดำเนินการที่ 7 ค้นคว้า ทดลองกลไกกรรมและป่าไม้ แผนดำเนินการที่ 8 บริหารและส่งเสริมกลไกกรรมและป่าไม้ แผนดำเนินการที่ 9 ป้องกันและแก้ไขผลกระทบจากไฟป่า และแผนดำเนินการที่ 10 พัฒนาการบริหารจัดการบุคลากร

สำหรับแผนการปกปักรักษา พัฒนาป่าไม้ และทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นไปตามระบบของประเภทป่า คือ ป่าสงวน ป่าป้องกัน และป่าผลิต (ป่าชมใช้) ให้มีเนื้อที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นร้อยละ 53 ภายในปี 2553 และมุ่งหมายให้ปี พ.ศ. 2563 (ค.ศ. 2020) จะมีทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้นร้อยละ 70 ปัจจุบันเหลือพื้นที่ของภูเขา 76,000 เฮกตาร์ และไร่เลื่อนลอย 38,000 เฮกตาร์ ลดลงจาก 46,000 เฮกตาร์ในปี พ.ศ. 2551 - 2552 พร้อมกับการพัฒนาประเทศ การปรับปรุงการปกครองและโครงสร้างพื้นฐาน และจากการประชุมป่าไม้ทั่วประเทศครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้เข้ามามีบทบาทโดยพยายามดำเนินการหลายประการเพื่อส่งเสริมขยายให้เกิดการจัดการป่าไม้แบบยั่งยืนโดยเฉพาะรัฐบาล ได้สร้างแผนการดำเนินงานป่าไม้เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2534 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้มีนโยบายประกาศเกี่ยวกับพื้นที่รักษาป่าไม้ (สภาแห่งชาติลาว, 2550, หน้า 6) ทั้ง 3 ประเภท คือ เขตป่าสงวน ประมาณ 4.40 ล้านเฮกตาร์ ป่าป้องกัน ประมาณ 8.00 ล้านเฮกตาร์ และป่าผลิต ประมาณ 3.30 ล้านเฮกตาร์ และยังมีป่าทางธรรมชาติ ที่ยังไม่ได้มีการออกเป็นกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่รัฐบาลอนุญาตให้ประชาชนสามารถ

เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนใช้ของหมู่บ้านได้ ประมาณ 119 ล้านเฮกตาร์ และป่าปลูก 308,782 เฮกตาร์ เพื่อเพิ่มเนื้อที่การปกคลุมจากป่าธรรมชาติ 6.55 ล้านเฮกตาร์ สำหรับการยกระดับอัตราการปกคลุมให้ได้อย่างละ 70 (ประมาณ 16.60 ล้านเฮกตาร์) (คณะวิทยาศาสตร์ ป่าไม้ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว นครหลวงเวียงจันทน์, หน้า 25) รัฐบาลได้เพิ่มบทบาทของเจ้าหน้าที่ในการตรวจสอบ และการออกระเบียบการคุ้มครองการตัดไม้ และการเก็บเกี่ยวผลผลิตป่าอื่น ๆ และมีความพยายามที่จะรณรงค์ให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ หลุดพ้นจากการทำลายป่าไม้และการยุติการถากถางป่าเพื่อทำไร่แบบเคลื่อนที่ (เลื่อนลอย) ไปสู่การมีที่ดินทำมาหากินที่มั่นคงตามนโยบายของรัฐบาลเพื่อให้ประชาชนหลุดพ้นจากความ “ทุกข์ยาก” ทั้งนี้เงื่อนไขของการ “หลุดพ้น” ประกอบไปด้วย 5 ประการ คือ มีบ้านเรือนอยู่ถาวร มีสุขอนามัย มีเงินใช้จ่ายในยามเจ็บป่วยและเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน มีข้าวไว้ในเล้ากิน “กุ่มปี” (ตลอดทั้งปี) และมีสาธารณูปโภคพื้นฐาน อาทิ เส้นทางสัญจร โรงเรียน น้ำใช้ ไฟฟ้า สุขศาลา (สถานีอนามัย) เป็นต้น (ทำวบุญเมือง แก้วบ้านยา, 2562, สัมภาษณ์) ดังนั้น รัฐบาลจึงได้นำเอาหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามาร่วม เพื่อรับผิดชอบ ร่วมวางแผน ร่วมในการปฏิบัติ ร่วมในการจัดการป่าไม้ที่มีอยู่ในขอบเขตบ้านเรือน และชุมชนของตนเอง โดยมีนโยบายการแบ่งผลประโยชน์ที่ได้จากกิจกรรมในการใช้ที่ดิน รวมถึงการมอบที่ดิน และป่าไม้ให้ประชาชนเพื่อให้มีกรรมสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์และปลูกไม้เพิ่มเติม ในพื้นที่ดินของตนเอง นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเชิญชวนและเปิดโอกาสให้องค์กรเอกชน และองค์กรต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ และสร้างสวนป่าเศรษฐกิจโดยการปลูกต้นไม้ที่มีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจที่สามารถสร้างผลตอบแทนต่อชุมชนได้ในอนาคต (บุญปอน จันทะลาด, 2552, หน้า 15 - 17) อันจะเป็นแนวทางเพื่อนำไปสู่การ “หลุดพ้นจากความยากจน”

แขวงสะหวันนะเขต ตั้งอยู่ในเขตภาคกลางของ สปป.ลาว ส่วนเมืองเซโปน ตั้งอยู่ที่ตตะวันตกของแขวงสะหวันนะเขต จากสะหวันนะเขตไปเมืองเซโปน รวมระยะทาง 228 กิโลเมตร เริ่มเดินทางจากสะหวันนะเขตผ่านเมืองอุทุมพอน (เซโน) ประมาณ 32 กิโลเมตร ผ่านเมืองอาดสะพังทอง (ตงเหิน) ประมาณ 70 กิโลเมตร ผ่านเมืองพะลานไซ ประมาณ 103 กิโลเมตร เมืองพิน ประมาณ 180 กิโลเมตร ถึงเมืองเซโปน 228 กิโลเมตร จากการสัมภาษณ์ท่านบุญเมือง แก้วบ้านยา รองหัวหน้าหอการกสิกรรมและป่าไม้ เมืองเซโปน ทำให้ทราบว่าแต่เดิมนั้นเมืองเซโปนมีโรงเรียนป่าไม้ ชื่อว่า “โรงเรียนป่าไม้ชั้นกลางภาคใต้” ตั้งอยู่ที่เมืองเซโปน รับผิดชอบ 6 แขวง คือ แขวงคำม่วน แขวงสะหวันนะเขต

แขวงสาละวัน แขวงจำปาสัก แขวงอัตปือ และแขวงเซกอง ทั่วประเทศมีอยู่ 3 โรงเรียน คือ 1) โรงเรียนป่าไม้ชั้นกลางเชียงเงิน ตั้งอยู่เมืองเชียงเงินแขวงหลวงพระบาง 2) โรงเรียนป่าไม้ชั้นกลางเมืองใหม่ ตั้งอยู่เมืองใหม่ แขวงบอลิคำไซ และ 3) โรงเรียนป่าไม้ชั้นกลางเซโปน ตั้งอยู่เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต โรงเรียนป่าไม้สอนให้ประชาชนมีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการป่าตั้งแต่การปลูก การดูแลรักษา สสำรวจ ขุดค้น การตัด การขาย การจัดสรรที่ดิน การวิจัยดิน เป็นต้น ในแต่ละรุ่นจะรับผู้เรียนประมาณ 70 คน ทำการเรียนการสอนทุกรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการป่าไม้ เมื่อจบการศึกษาแล้วก็สามารถเข้าทำงานที่บริษัทสัมปทานป่าได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 1993) โรงเรียนป่าไม้จึงถูกปิดตัวลง เนื่องจากสามารถผลิตผู้ที่จบการศึกษาและมีความรู้เรื่องป่าไม้เพียงพอแล้ว โรงเรียนจึงเปลี่ยนไปสอนวิชาชีพอื่น ๆ และขึ้นตรงต่อกระทรวงศึกษาธิการ โดยสอนวิชาชีพการประมง การเลี้ยงสัตว์ ช่างเชื่อม ช่างซ่อม ช่างไฟฟ้า เป็นต้น แทนการสอนเรื่องป่าไม้ โดยท้าวบุญเมือง ได้กล่าวว่า “หากพูดถึงสภาพป่าไม้เมืองเซโปนถือว่าได้มีการทำลายอย่างมาก เนื่องจากการถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยของประชาชน แล้วก็ย้ายไปเรื่อย ๆ และป่าไม้ถูกทำลายจากสงคราม ที่เกิดจากการทิ้งระเบิดของเครื่องบินทุกประเภทที่ได้ประสบมา ในช่วงเวลาของสงคราม ข้าพเจ้าได้ตระหนักแล้วว่าป่าไม้เมืองเซโปนถูกทำลายลงไปอย่างมาก มีปัญหาเรื่องป่าไม้แล้ว ในพื้นที่ 257,000 เฮกตาร์” (ท้าวบุญเมือง แก้วบันยา, 2562, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานั้นต้นไมที่ยังหลงเหลืออยู่ส่วนใหญ่เป็นไม้เศรษฐกิจ อาทิ ไม้พยุง ไม้ประดู่ ไม้กะจะ ซึ่งถือว่ายังหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีป่าไม้อีก จำนวนหนึ่งที่ยัง “ตกหนา” ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าซึ่งรอดพ้นจากการ “ถูกยนต์ยิง” (เครื่องบินทิ้งระเบิด) ซึ่งตอนนั้นสภาพป่าของเมืองเซโปนครอบคลุมพื้นที่ป่าร้อยละ 45 และพบว่าบริษัทเอกชนที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าและแปรรูปไม้มีการลงทุนเป็นจำนวนมากที่เมืองเซโปน “ในขณะนั้นมีมากถึง 9 บริษัท ทั้งนี้เฉพาะพื้นที่เมืองเซโปนมีป่าไม้เยอะ ประชาชนมีน้อย” นับได้ว่ามีการลงทุนที่สูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ ทั้งเมืองนอง เมืองพิน เมืองอาด สะพังทอง และเมืองวีละบุรี หลังจากนโยบายปิดป่าแล้ว ภาครัฐก็มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยหันมาให้ความสำคัญกับการคุ้มครองและรักษาป่าไม้ แต่ปัจจุบันนี้พื้นที่ป่าในเขตดังกล่าวได้เพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 70 โดยเกิดจากการที่ประชาชนปลูกเพิ่ม และการเกิดขึ้นเองของธรรมชาติตามนโยบายการคุ้มครอง

และรักษาป่าไม้ และต้นไม้บางส่วนเมื่อเสร็จสิ้นสงครามและการทิ้งระเบิดแล้ว ต้นไม้เหล่านั้นก็สามารถเติบโตได้เอง

เมืองเซโปน ตั้งห่างจากเทศบาลแขวงสะหวันนะเขตไปทางทิศตะวันตกออกไปประมาณ 228 ตารางกิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,570 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 88 บ้าน แบ่งออกเป็น 14 กลุ่มบ้าน มี 8,752 หลังคาเรือน มีครอบครัว 9,011 ครอบครัว ประชากรทั้งหมด 52,696 คน ชาย 26,657 คนและหญิง 26,039 คน มีประชาชนอยู่อาศัย 4 เผ่า ได้แก่ ภูไท ลาว ตี และม้งกอง (มวกอง) ส่วนใหญ่ร้อยละ 68.04 เป็นเผ่าตีและม้งกอง เมืองเซโปนเป็นดินแดนวีรชนและมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ เช่น แร่ทองคำ แร่เงิน แร่เหล็ก และแร่ธาตุอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้ทำการสำรวจอีกเป็นจำนวนมาก มีภูเขา และป่าไม้ปกคลุมหนาแน่น มีลักษณะภูมิอากาศชุ่มชื้น มีสายน้ำตามธรรมชาติไหลตลอดทั้งปี เช่น สายน้ำเซกอก เซบั้งเหียง เซโปน โดยสายน้ำดังกล่าวใช้สำหรับการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ก่อนการปลดปล่อย สปป.ลาว และเป็นประตูด่านสากล เขตการค้าชายชายแดน นอกจากนี้ยังมีโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานผลิตแป้ง โรงงานมันสำปะหลัง และโรงงานผลิตยางรถยนต์ โรงงานผลิตรองเท้า โรงงานผลิตดินเผา โรงงานผลิตกระดาษชั้นเปเปอร์ และมีเขื่อนไฟฟ้าน้ำตกตาดสะแลน และตาดสะโคย

แผนพัฒนานกสิกรรมและป่าไม้ 5 ปี ครั้งที่ 8 ของกระทรวงกสิกรรมและป่าไม้ ได้มอบหมายและมีภารกิจและบทบาทในการประสานสมทบกับแขนงการที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางกรอบโครงสร้างให้เป็นระบบต่อเมืองในการจัดตั้งปฏิบัติร่วมกันของทุกแขนง การรูปแบบการผลิตกสิกรรมแบบธรรมชาติ พื้นฐานโครงสร้างทางด้านกสิกรรม เช่น ชลประทาน อ่างเก็บน้ำและสถานีสูบน้ำเพื่อให้ประชาชนได้ทำนา 2 ฤดู เทคนิคด้านเทคโนโลยี วิชาการและการวิจัย เพื่อการจัดตั้งปฏิบัติแผนพัฒนานกสิกรรมและป่าไม้ 5 ปี ครั้งที่ 8 (2016 – 2020) ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่เอาใจใส่ตามแผนงาน แผนการที่ตั้งไว้ให้บรรลุเป้าหมายแผนการ 3 เสาค้ำ 4 แผนงาน และ 10 แผนดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อแต่ละแขนงการ ท้องถิ่นป่าไม้ดำเนินการระดับขั้นแขวง ขึ้นเมือง และขึ้นบ้านเข้ามามีส่วนร่วม โดยการพัฒนานับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) เป็นต้นมา สามารถผลิตเป็นสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศได้ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชและไม้เศรษฐกิจ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง กาแฟ ยางพารา เป็นต้น และยุทธศาสตร์การพัฒนานกสิกรรมและป่าไม้จนถึงปี พ.ศ. 2563 (ค.ศ. 2020) ประกอบด้วย 3 เสาค้ำ 4 แผนงาน 10 แผนดำเนินการ

บ้านลาดห้อย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองเซโปน ระยะห่างจากเมืองเซโปน ประมาณ 36 กิโลเมตร โดยเดินทางออกจากเมืองเซโปน ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร จะถึงสามแยกบ้านนาบ่อ จากนั้นเลี้ยวขวาก็จะพบกับเส้นทางเดินรถเป็นถนนลาดยางสอง ช่องจราจร สภาพการใช้งานประมาณร้อยละ 40 มีรถบรรทุกขนาดใหญ่ที่ขนส่งสารเคมี สำหรับสกัดทองคำวิ่งไม่ขาดสาย เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้มีเหมืองทองคำและเหมือง ทองแดง ระหว่างทางมีเรือนพักค่อนข้างเยอะ และสำนักงานของบริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ที่เข้าไปประกอบการและดำเนินธุรกิจในเมืองเซโปน จากนั้นเดินทางผ่านบ้านวังควาย และ บ้านโพนไฮ ก็จะถึงทางแยกเลี้ยวขวาเข้าสู่จุดชุมลาดห้อย ผ่านบ้านสะเวด บ้านน้ำค้าง บ้านห้วยปูนใต้ บ้านห้วยปูนเหนือ บ้านกะลู่ บ้านลาดห้อย บ้านลาดसान และบ้านวังพ้าว โดยนโยบายของรัฐบาลในช่วงปี 2558 กำหนดให้มีการรวมกันของหมู่บ้านเล็กกลายมาเป็น หมู่บ้านใหญ่ เพื่อให้เกิดความสะดวก และความคุ้มค่าในการพัฒนาทางด้านโครงสร้าง พื้นฐานและสาธารณูปโภค ซึ่งหมู่บ้านเล็ก จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ คุ้มห้วยปูนเหนือ คุ้มกะลู่ คุ้มลาดห้อย คุ้มลาดसान คุ้มวังพ้าว รวมกันเรียกว่า “บ้านลาดห้อย” อยู่ภายใต้การ กำกับดูแลของ “จุดชุมลาดห้อย” โดยประชาชนที่อยู่อาศัยในบริเวณจุดชุมลาดห้อยทั้ง 5 คุ้ม บ้านนี้เป็น “ลาวเทิง” (ประชาชนผู้ที่อาศัยอยู่บนที่สูง) ต่อมาเมื่อมีการรวมบ้านเล็กให้เป็น บ้านใหญ่แล้ว จึงได้มีการกำหนดชื่อเรียกประชาชนจาก “เผ่าลาวเทิง” ให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ “บรู” อย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามภายใต้กลุ่มชาติพันธุ์บรูนั้น มีกลุ่มเล็ก ๆ แฝงอยู่ หลากหลายเผ่า อาทิ เผ่าตรี เผ่าตะโอย เผ่ามะกอง เป็นต้น ประชาชนที่อาศัยอยู่บ้านลาด ห้อย เป็นเผ่าตรี นับถือผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และผีมหัศจรรย์ ประกอบด้วย 5 คุ้มบ้าน ได้แก่ คุ้มห้วยปูนเหนือ คุ้มกะลู่ คุ้มลาดห้อย คุ้มลาดसान คุ้มวังพ้าว

ในช่วงปี พ.ศ. 2545 – 2547 รัฐบาล สปป.ลาว ได้อนุญาตให้มีการสัมปทาน ป่าไม้ เพื่อนำรายได้ไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงทำให้มีโรงงาน ปรงแต่งไม้ (แปรรูปไม้) เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งที่ได้รับอนุญาตให้เปิดถูกกฎหมาย และ มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของภาครัฐอย่างเคร่งครัด และบางแห่งเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้ แหล่งสัมปทานไม้ “ซุกอยู่ตามซอกหลีก” ที่รัฐบาลและบุคลากรของรัฐเข้าไปตรวจตรา ไม่ถึง ไกลหูไกลตาเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งที่บ้านลาดห้อยก็มีโรงเลื่อยแปรรูปไม้หนึ่งแห่ง ชื่อ “โรงงานปรงแต่งไม้ลาดห้อย” ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป่าไม้ในพื้นที่ถูกทำลายอย่าง รุนแรง ในช่วงเวลาที่มีการสัมปทานป่าไม้ทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบในการใช้พื้นที่ เพื่อทำมาหากินที่มีอยู่อย่างจำกัด ทั้งการปลูกข้าวไร่ การปลูกข้าวโพด การปลูกแตงกวา

รวมถึงการหาของป่า พืชผัก และสัตว์ป่าทุกชนิด อย่างไรก็ตามประชาชนบางส่วนก็ได้รับประโยชน์ในการเป็นแรงงานรับจ้างของโรงงานแปรรูปไม้ กระทรวงรัฐบาลได้กำหนดให้กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ จัดทำเอกสารว่าด้วยข้อตกลงฉบับเลขที่ 0173/กป. ลงวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2548 ข้อความว่า การฟื้นฟูป่าไม้ธรรมชาติ เพื่อการคุ้มครอง การอนุรักษ์และฟื้นฟู การพัฒนาและการนำใช้ป่าไม้ (ใช้ประโยชน์จากป่าไม้) และที่ดินป่าไม้แบบยั่งยืนให้ถูกต้องและสอดคล้องตามกฎหมายป่าไม้และนิติกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองป่าไม้และที่ดิน ประกอบด้วยป่า 3 ประเภท คือ ป่าป้องกัน ป่าสงวน และป่าผลิต (ป่าชมใช้) เพื่อเพิ่มเนื้อที่การปกคลุมของป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 70 ของพื้นที่ตาม ยุทธศาสตร์การพัฒนานิคมและป่าไม้ในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง กลาโหมและป่าไม้ มอบหมายให้แผนกนิคมและป่าไม้แขวงนครหลวง ห้องการนิคม และป่าไม้เมือง เป็นเจ้าภาพจัดทำแนวทางปฏิบัติตามนโยบาย กฎหมายและระเบียบ การต่าง ๆ โดยให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ พนักงาน ทหาร ตำรวจ นักธุรกิจ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนจนถึงชนเผ่าต่าง ๆ ในการดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ไม้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการปลูกป่าทั่วประเทศ และแผนการพัฒนาเป็นบ้าน 3 สร้าง คือ สร้างแขวงให้เป็นหัวหน่วยยุทธศาสตร์ สร้างเมืองเป็นหัวหน่วยเข้มแข็งรอบด้าน และสร้าง บ้านเป็นหัวหน่วยพัฒนา โดยภาครัฐได้นำร่องบ้านลาดห้อยเป็นหมู่บ้านต้นแบบ (กระทรวง กลาโหมและป่าไม้, 2551, หน้า 202 – 204) โดยให้ชุมชนมีสิทธิและมีบทบาทสำคัญ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการตัดสินใจการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติ อื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์และส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ความมั่นคงทาง เศรษฐกิจ เพื่อมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน และบรรลุวัตถุประสงค์ที่จะให้ป่าไม้ รอดพ้นจากการถูกทำลายของประชาชน ทำให้ป่าไม้เป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหารและ ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพันธุ์ และสัตว์ป่า ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ปัจจุบันยังมี ประชาชนบางส่วนทั้งภายนอกและภายในชุมชนยังทำการแผ้วถางป่าเพื่อใช้เป็นพื้นที่ เพาะปลูกผลิตผลทางการเกษตรบ้าง การตัดไม้เพื่อแปรรูปขายบ้าง

จากสภาพปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ทั้งในระดับประเทศ ระดับแขวง ระดับเมือง และระดับหมู่บ้าน อาจเกิดจากสาเหตุสำคัญหลายประการและบางปัจจัยอาจมี ความคล้ายคลึงกัน บางก็อาจจะแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัยของการเกิดปัญหาในแต่ละ พื้นที่ ถึงแม้จะมีหน่วยงาน องค์กร หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ

ภาคเอกชนจะแสดงเจตจำนงเข้าไปดำเนินการอนุรักษ์และการฟื้นฟูป่า แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการให้ได้ผลดีเท่าที่ควร มีทั้งโครงการที่ประสบผลสำเร็จ และโครงการที่ไม่บรรลุเป้าหมาย (รายงานการประชุมป่าไม้ทั่วประเทศ, 2555, หน้า 12) อันเนื่องมาจากการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงาน และองค์กรในพื้นที่ดำเนินงาน (ทำบุญเมืองแก้วบ้านยา, 2562, สัมภาษณ์) จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นที่รัฐบาลมีนโยบายให้บ้านลาดห้อยเป็นหมู่บ้านต้นแบบในการนำร่องด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ป่าที่มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน และคาดหวังว่าผลการศึกษานี้จะสามารถนำไปวางแผนเพื่อตอบสนองต่อนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของกรมป่าไม้ พ.ศ. 2558 รวมถึงวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม อันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนทั้งทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษาบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

คำถามของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความเป็นมาอย่างไร ชุมชนมีวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไรบ้าง และวิถีชีวิตของชาวบ้านลาดห้อยมีความสัมพันธ์กับป่าชุมชนใช้อย่างไรบ้าง
2. ป่าชุมชนบริเวณบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในอดีตไปจากปัจจุบันอย่างไร การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของชุมชนอย่างไร
3. ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้โดยชุมชนมีลักษณะอย่างไร ภาครัฐได้มีโครงการหรือกิจกรรมอะไร ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้ ชุมชนบ้านลาดห้อยมีส่วนร่วมกับภาครัฐเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้อย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านลาดห้อยที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของป่าชุมชนใช้บริเวณบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้กำหนดความสำคัญของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. การศึกษาในครั้งนี้ทำให้กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทราบถึงสภาพปัจจุบันของป่าชุมชนบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงนโยบายหรือยุทธศาสตร์การพัฒนา อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชนที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านลาดห้อย และหน่วยงานอื่น ๆ ในพื้นที่บ้านลาดห้อย
2. การศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านลาดห้อยที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์ชุมชนด้วยทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม จะช่วยให้แผนกกลาโหมและป่าไม้ของเมืองเซโปน เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ วิถีการดำเนินชีวิตประจำของชุมชนที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผน และกำหนดโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่จริงของประชาชนบ้านลาดห้อยได้

3. แผนกกลไกกรรมและป่าไม้ แขวงสะหวันนะเขต ใช้ฐานข้อมูลที่ได้จาก ผลการวิจัยไปกำหนดเป็นแนวทางเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้ รวมถึงการกำหนด รูปแบบการบริหารจัดการป่าที่เหมาะสมในมิติของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ทั้งในแง่ของหลักเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย และธรรมเนียมของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนใช้อย่างเหมาะสม

4. ห้องกรกกลไกกรรมและป่าไม้เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สามารถนำ ผลการวิจัย และรูปแบบ รวมถึงแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้ของบ้านลาดห้อย ไปปรับและประยุกต์ใช้กับหมู่บ้านเป้าหมายอื่น ๆ ที่กำลังเตรียมการในการบริหารจัดการ ป่าชุมชนใช้แบบชุมชนมีส่วนร่วม

การทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาวผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยลำดับการนำเสนอ ดังนี้ 1) ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม 2) แนวคิดป่าชุมชน 3) แนวคิด การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 4) แนวคิดการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ และ 5) แนวคิดการมีส่วนร่วม ของชุมชน

1. ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

จูเลียน สจ๊วต (Steward, 1949) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน อธิบายว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นการศึกษาระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้สิ่งแวดล้อม โดยเป็นการทำความเข้าใจว่ามนุษย์ปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมอย่างไร เป็นแนวคิดทาง มานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่มีความสนใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึง อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสังคม เทคนิคการยังชีพ ช่วงชั้นสังคม และสภาพแวดล้อม สจ๊วตเชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติส่งผลต่อ การเกิดวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งประเด็นนี้นำไปสู่ข้อวิจารณ์ที่ว่าธรรมชาติกลายเป็น ตัวกำหนดแบบแผนทางวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยารุ่นหลังจึงไม่เห็นด้วยกับความคิด ของสจ๊วต “วัฒนธรรม” ภายใต้แนวคิดของสจ๊วต จึงมีความหมายถึง “เครื่องมือ” ที่จะช่วย

ให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรเพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นแล้วมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เศรษฐกิจและเทคโนโลยีในการปรับตัวโดยแยกออกจากความต้องการด้านร่างกายและจิตใจ อันเป็นพื้นฐานของการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ แต่เดิมซึ่งพบว่าในสังคมแบบดั้งเดิมมนุษย์มีวิถีแบบล่าสัตว์โดยผู้ชาย เพราะมีร่างกายที่แข็งแรง และเก็บอาหาร รวมถึงการดูแลลูกโดยผู้หญิง เนื่องจากจะต้องให้นมลูกนั่นเอง

สจ๊วตแยกประเด็นการวิเคราะห์เป็นสองประการ คือ ประการแรกเขาปฏิเสธแนวคิดวัฒนธรรมที่เป็นสากล ซึ่งเชื่อว่าส่วนประกอบต่างๆของวัฒนธรรมมีส่วนสร้างแบบแผนทางสังคมเท่าเทียมกัน เขาโต้แย้งว่าส่วนประกอบที่ต่างกันของวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับกระบวนการปรับตัว โดยชี้ว่าวัฒนธรรมมีจุดศูนย์กลาง เขากล่าวว่าส่วนประกอบต่าง ๆ สัมพันธ์กับกิจกรรมการยังชีพและลักษณะทางเศรษฐกิจ ประการที่สอง คือ สจ๊วตไม่เชื่อว่าสังคมที่แตกต่างกันจะมีกระบวนการปรับตัวที่เหมือนกัน เพราะสังคมแต่ละแห่งมีความซับซ้อนและขนาดไม่เท่ากัน สังคมแบบชนเผ่าต่างจากสังคมอุตสาหกรรม ทั้งในเรื่องการเข้าถึงและความหลากหลายของทรัพยากรและยังมีวิธีการควบคุม แจกจ่ายและการปรับตัวให้เข้ากับทรัพยากรต่างกันด้วย แนวคิดของสจ๊วตสอดคล้องกับแนวคิดของมานุษยวิทยา มาร์ซิสต์ ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะเรื่องข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีการผลิต

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถวิเคราะห์ทัศนะของสจ๊วตได้ว่า มนุษย์มีวัฒนธรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุและเป็นผล แต่เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลให้วัฒนธรรมมีการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาและให้สอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่รวมถึง มีวิวัฒนาการที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น แนวคิดของสจ๊วตจึงมุ่งที่จะวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมกับเทคโนโลยีการผลิต ความสัมพันธ์ของเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ และการอธิบายถึงต้นกำเนิดทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

งามพิศ สัตย์สงวน (2543, หน้า 66) ให้ความคิดเห็นว่า แนวคิดนิเวศวิทยา วัฒนธรรมพัฒนามาจากแนวคิดของมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งต่างมองวัฒนธรรมว่าเป็นการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นเกี่ยวกับการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตรอยู่และการผลิต เขาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการของวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพของการใช้พลังงานและยังมองวัฒนธรรมเป็นระบบพื้นฐานที่ตอบสนองการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเฉพาะสังคม การอธิบายขั้นตอนการพัฒนาการทางวัฒนธรรมจึงพิจารณาจาก

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ระดับเทคโนโลยี และแบบแผนการทำงานในสังคมนั้น ในทัศนะของยศ สันตีสุมภ์ (2537, หน้า 14 - 15) ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตรหรือการแลกเปลี่ยนตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมโดยมีพื้นฐานสำคัญ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม คือ โครงสร้างทางสังคม เทคโนโลยีการผลิตและลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีการผลิตว่ามีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจนผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (2560) ได้นิยามความหมายของ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ซึ่งรวมถึงกระบวนการที่มนุษย์ปรับสภาพร่างกาย การดำรงชีวิต และสังคมวัฒนธรรม เพื่อที่จะให้มีชีวิตรอดภายใต้สภาพแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือจะเป็นการศึกษา ลักษณะของการใช้เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ และการจัดระเบียบทางสังคมภายใต้ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่กำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยอาจทำการศึกษาในมิติประวัติศาสตร์หรือปรากฏการณ์ปัจจุบัน ข้อถกเถียงสำคัญ คือ สังคมของมนุษย์ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างไร และสภาพแวดล้อมส่งผลต่อการจัดรูปแบบและระเบียบทางสังคมของมนุษย์อย่างไร ปัจจุบันการวิจัยในเรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปหลายส่วน การวิจัยได้สะท้อนภาพความสำคัญของความรู้ด้านภูมิศาสตร์ นิเวศวิทยา การบริโภคนิยม มานุษยวิทยานิเวศน์ และทฤษฎีที่อธิบายโครงสร้างระบบ นอกจากนี้ยังสนใจประเด็นเกี่ยวกับการปรับตัวทางชีววัฒนธรรมการศึกษา สภาพแวดล้อมโดยคำนึงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ อาทิ พิธีกรรม และสัญลักษณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงเรื่องการบริโภค สภาพอากาศ และวิถีของการยังชีพ

นอกจากนี้การศึกษาของอนุกุล ต้นสุพล (2559) เกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นบุญแจอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ข้อค้นพบที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ปัจจัย คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพิจารณาถึงความยั่งยืนมักจะต้องมีความเกี่ยวข้อง

กับปัญหาสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจตามแนวคิดระบบทุนนิยม เชื่อว่าเมื่อแก้ปัญหาได้ก็สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ อย่างไรก็ตามเหตุผลสำคัญ อีกประการหนึ่งคือ วัฒนธรรมที่สามารถใช้เป็นการรอบที่ดีสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีสังคม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก แม้ว่าจะได้นำวัฒนธรรมเข้ามาเป็นส่วนประกอบของความยั่งยืน แล้วกลับพบว่ายังไม่ครอบคลุม เนื่องจากวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคน และคนผูกติดอยู่กับพื้นที่ ดังนั้นการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมที่กำหนดความเป็นพื้นที่จึงมีความสำคัญ นั่นคือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญกับระบบ วัฒนธรรมควบคู่ไปกับระบบนิเวศของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับระบบนิเวศและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มนุษย์ใช้ในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ และแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ นั่นคือการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนา ที่ยั่งยืนควรอยู่บนพื้นฐานของระบบนิเวศ วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ที่ยั่งยืน ทั้งนี้ความหลากหลายในการนำเอาแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมไปศึกษาค้นคว้า ยังเกี่ยวข้องไปถึงเรื่องของเศรษฐกิจ ซึ่งในทัศนะของ มนัส สุวรรณ (2532, หน้า 19) ได้กล่าวถึงนิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า โดยพื้นฐานทั่ว ๆ ไป สามารถนำไป ประยุกต์ได้ในทุกสถานการณ์ซึ่งคาดว่า การพัฒนาเศรษฐกิจจะมีขึ้นก่อนที่จะมีความ เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมนุษย์สมัยก่อนมีความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมในลักษณะของการปรับเปลี่ยนด้วยวิธีการง่าย ๆ จากพฤติกรรมที่ถูกควบคุม โดยธรรมชาติได้พัฒนาเป็นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ เมื่อวิทยาการและเทคโนโลยี เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกับจำนวนของประชากรเพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้พัฒนาไป เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่พยายามเอาชนะธรรมชาติ

ขณะที่ ยศ สันติสมบัติ (2548, หน้า 50 - 67) ก็มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับ นักวิชาการดังกล่าวข้างต้นว่าแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นการเก็บหาอาหาร เป็นกิจกรรมที่สำคัญ และเป็นต้นกำเนิดวัฒนธรรมอาหาร ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบ เกษตรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงสัตว์ สังคมเก็บของป่า และการล่าสัตว์ เป็นสังคม ที่มีขนาดเล็กที่ปรับตัวเข้ากับสภาพธรรมชาติ ผู้คนจะอยู่เป็นกลุ่มและกระจายกัน ไม่มี ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน ไม่มีการผลิต ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคม อาศัยเรื่องเพศเป็น เกณฑ์แบ่งงานกันทำ สังคมแบบนี้หากมองจากภายนอกจะขัดแย้งกับกรอบเรื่องความ มั่นคงทางอาหารและความยากจน เพราะดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่สมบูรณ์เทคโนโลยี

อยู่ในขั้นต่ำ ไม่มีการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถส่งสมมูลค่าส่วนเกินได้ แต่งานศึกษาทางมานุษยวิทยากลับพบว่า ด้านวัฒนธรรมการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ดี หลายสังคมสามารถทำมาหากินอย่างง่ายตายและเพียงพอต่อความต้องการ

กล่าวสรุปได้ว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่สนใจในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมโดยให้ความสำคัญถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือ เป็นการศึกษากระบวนการในการปรับตัวของชุมชน สังคม ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม เทคโนโลยีการผลิต ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมาช่วยอธิบายถึงลักษณะ การทำมาหากิน การติดต่อบุคคลภายนอก และการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและด้านสังคม ตลอดจนความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีเพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขวิถีดำรงชีวิต ภูมิปัญญาและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง รวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนใช้ของประชาชนบ้านลาดห่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าและระบบสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้านลาดห่อ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวัฒนธรรม

สายัณต์ ไพโรชญางิตร์ (2547, หน้า 212) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชนว่า เป็นการกำหนดเป้าหมาย การสร้างความรู้เชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายหรือประโยชน์ใช้สอยของทรัพยากรในอดีต เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสร้างรูปแบบการจัดการซึ่งกระบวนการดังกล่าว ควรเป็นการวิจัยร่วมกับชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับเจ้าของภูมิปัญญา โดยมีนักวิชาการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงชุมชนท้องถิ่น ได้วิจัยให้ทรัพยากรของตนเอง การประเมินคุณค่าหรือศักยภาพทรัพยากรควรมีเป้าหมายในการจัดการเพื่อประโยชน์ที่ยั่งยืนต่อชุมชนสังคมและประเทศชาติ นอกจากนี้กระบวนการประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรยังทำให้ผู้ที่ทำการจัดการได้ข้อมูลที่จะเป็นฐานข้อมูลในการจัดการต่อไปโดยวิธีการประเมินอย่างมีส่วนร่วม

สุขเกษม ชุนทอง (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน กะเหรี่ยง (ปกากะญอ) อำเภอพบพระ จังหวัดตาก พบว่า ในประวัติศาสตร์ชุมชนกะเหรี่ยง อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ภาษาพูด การแต่งกาย ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมเหมือนกัน ตลอดจนมีเส้นทางอพยพจาก

มีต้นกำเนิดที่เดียวกัน และนิเวศวัฒนธรรมชุมชนกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ปรากฏออกมา ในลักษณะของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน และหรือระหว่างสิ่งมีชีวิตกับ สิ่งไม่มีชีวิตในอาณาเขตที่ไม่แน่นอน ส่วนความสัมพันธ์ของการพัฒนาชุมชนอำเภอพบพระ จังหวัดตาก พบว่า วิถีผลิตแบบดั้งเดิม คือ ฐานรากของการพัฒนา

ฐานนี้ เรียบเรียง (2549, หน้า 15 - 21) ได้กล่าวไว้ในเรื่องความเชื่อ พิธีกรรมท้องถิ่นโดยสรุปไว้ว่า ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญมากทำให้ส่งผลได้ในระดับปัจเจกและระดับสังคมคือ อิทธิพลระดับปัจเจก เช่น ความเชื่อว่าจะไข้ได้ป่วยเนื่องจากสิ่งที่เหนือกว่าธรรมชาติ ได้แก่ ผีทำโทษโดยการถูก ผีเข้า โรคเรื้อรังที่หาสาเหตุไม่ได้และพิธีกรรม ความเชื่อมักเป็นไปตามวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นได้รับการช่วยเหลือเฉพาะจากพระหรือหมอผี อีกประการคือ ความเชื่อที่มีอิทธิพล ต่อสังคม ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับผีป่า ผีบ้าน ผีเรือน เทพเทวา อารักษ์ ผู้คุ้มครองสังคม ความเชื่อนี้มีผลให้จารีตประเพณีมีความมั่นคง ส่งผลต่อการดำรงชีวิตอยู่ของป่า นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผียังควบคุมพฤติกรรมความเป็นระเบียบเรียบร้อยที่ทำให้เกิดความสงบสุข ต่อสังคมส่วนรวม

จิณนา เฟือกนางและคณะ (2558, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการปรับตัว ของชุมชนไทคอนสารในที่ราบเชิงเขาหินปูนและความหลากหลายของพืชพรรณ พบว่า สภาพระบบนิเวศของพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของคนในอดีต นับตั้งแต่ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อาศัยพักพิงอยู่ตามเพิง ผาเขาหินปูน และใช้เป็นสถานที่ลี้ภัยถึง ความหมายสำคัญที่อยู่รอบตัว โดยเฉพาะเมื่อมีวัฒนธรรมการเพาะปลูก พร้อมกับความ เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติต่อมาในบริเวณพื้นที่โดยรอบพบว่ามีการรับอายุธรรมที่สูง กว่ามา ปรับให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น รวมทั้งการแพร่อิทธิพลจากศูนย์กลางอำนาจผ่าน ยุคสมัยต่าง ๆ จนต่อมาเกิด การเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ และเกิดเมืองคอนสารขึ้นเมื่อประมาณ 200 ปี มาแล้ว

วรางคณา สาธุพันธุ์และสุรินทร์ อันพรม (2559, หน้า 161) ได้ศึกษาเรื่อง การรับรู้และยุทธศาสตร์การปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชุมชนบน พื้นที่สูง: กรณีศึกษาหมู่บ้านปางยาง ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน พบว่า รูปแบบ การปรับตัว ดังนี้ 1) ด้านเศรษฐกิจ เช่น การปลูกข้าวโพด 2) ด้านองค์กร เช่น การจัดตั้ง กลุ่มและกองทุน 3) ด้านการอนุรักษ์ เช่น การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ในป่าชุมชน และ 4) ด้านการเงิน เช่น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนต่าง ๆ ในชุมชน เกี่ยวกับบทบาทของ

ทรัพยากรป่าไม้ต่อการปรับตัวของชุมชน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อป่าชุมชน มีบทบาทสูงสุดในด้านเป็นแหล่งน้ำและการบรรเทาอุทกภัย รองลงมา ได้แก่ บทบาทด้าน วัฒนธรรม ประเพณี และทุนทางสังคม บทบาทด้านการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และ บทบาทด้านความมั่นคงทางอาหาร ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าป่าชุมชนมีบทบาทต่อการสร้าง ทางเลือกและการปรับตัวของคนท้องถิ่นเมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพ ภูมิอากาศมีสำคัญต่อป่าชุมชน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การปรับตัว ชุมชนบน พื้นที่สูง

จักรพงษ์ พวงงามชื่น (2552, หน้า 407) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการ ป่าชุมชน : กรณีศึกษาบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไม่มีมิติของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และ ความเชื่อต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามคู่กับกฎระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นรากฐานของการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน ส่วนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน รองลงมาด้านการดำเนินงาน ด้านการวางแผน และการติดตามและประเมินผล ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชน คือ กฎระเบียบเข้มงวดเกินไป งบประมาณไม่เพียงพอและขาดความโปร่งใสและขาดการฝึกฝน เยาวชนรุ่นใหม่เพื่อเข้ามารับช่วงต่อ สำหรับแนวทางแก้ไขควรมีการพิจารณาปรับ กฎระเบียบข้อบังคับ ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอย่างสม่ำเสมอในการ สนับสนุนงบประมาณ จัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายอย่างโปร่งใสและมีการคัดเลือกเยาวชน เพื่อฝึกฝนในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อรับช่วงต่อจากสิ่งจำเป็นเร่งด่วนในการดำเนินการจึงได้จัด กิจกรรมการผลิตปุ๋ยชีวภาพโดยใช้วัสดุเหลือใช้ในครัวเรือนให้แก่ชาวบ้าน ผลการประเมิน หลังการฝึกอบรมมากกว่าร้อยละ 50 ของผู้เข้าร่วมอบรมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานได้

วารุณี พงษ์ภิญโญ (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านต่อ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านอัมพวัน หมู่ที่ 8 ตำบลสำราญ อำเภอ เมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ชาวบ้านนำภูมิปัญญาชาวบ้านทางการเกษตรแบบดั้งเดิม ผสมผสานกับประสบการณ์การประยุกต์เข้ากับแนวคิดใหม่ที่ค้นพบมาปรับใช้ให้เหมาะสม กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นรายได้มากขึ้น ทำให้สมาชิกใน ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้สร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ประชาชนในชุมชนและยังมีการนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านการจัดการสวัสดิการและธุรกิจชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน โดยสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ด้วยความสมัครใจ เลือกคณะกรรมการบริหารจัดการกันเองอย่างเป็นระบบ เคารพกฎระเบียบที่ร่วมกันตั้งขึ้นช่วยกันคิด ช่วยกันทำและช่วยกันแก้ปัญหา ชาวบ้านมีความสามัคคีกัน มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงทำให้เกิดในการต่อรองในการจำหน่ายผลผลิต เพื่อให้ได้ราคาดีทำให้ชุมชนมีพลังในการพัฒนาและสร้างประโยชน์แก่ชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เมื่อประชาชนมีงานทำมีรายได้ จึงมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสามารถดำเนินกิจกรรมทั้งส่วนตัวและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่ง นอกจากนี้ยังได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพสังคมในชุมชน โดยบทบาทของกลุ่มด้านสังคมมีกลุ่มพลังชุมชนดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาและการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมการรักษาความสะอาด ตลอดจนกิจกรรมการจัดการระบบนิเวศ ในชุมชนทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีเสริมสร้างด้านคุณภาพชีวิตให้กับชุมชน ส่วนแนวทางในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนอื่น ๆ ให้มีการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านใช้ในทุก ๆ ด้าน ทางด้านการเกษตรควรส่งเสริมให้มีการทำเกษตรแบบผสมผสานควรส่งเสริมสนับสนุนในการศึกษาและการดูแลงานจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐและเอกชนควรส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มในการดำเนินงาน ธุรกิจชุมชนตลอดจนมีการสืบทอดให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชน

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรม เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมที่มีต่อสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการหาเลี้ยงชีพกับสภาพแวดล้อม รวมถึงการจัดระเบียบสังคมและค่านิยม ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมในการผลิตกับลักษณะการเลี้ยงชีพในแต่ละท้องถิ่นและเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมมนุษย์ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรมของแต่ละสังคม โดยเฉพาะบทบาทของพฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายัณต์ ไพราชญจิตร, (2547); วารุณี พงษ์ภิญโญ, (2548); สุภาพณี เรียบเรียง, (2549); จักรพงษ์ พวงงามชื่น, (2552); สุขเกษม ขุนทอง, (2557); จิณนา เผือกนางและ

คณะ, (2558); วรารคณา สาธุพันธุ์และสุรินทร์ อ้นพรม, (2559) โดยผู้วิจัยได้ให้เป็นแนวทางในการศึกษาพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. แนวคิดป่าชุมชน

ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และองค์กรชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นป่าที่ประชาชนเข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิตของคนทุกคนในชุมชนนั้น ทั้งเรื่องการทำมาหากิน ระบบครอบครัวเครือญาติ ประเพณีความเชื่อ อำนาจและกฎระเบียบในชุมชน ป่าชุมชนจึงมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับลักษณะภูมินิเวศ และวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น (วิกิพีเดีย, 2561)

กรมป่าไม้ (2531) ป่าชุมชน หมายถึง ป่าซึ่งประชาชน กลุ่มประชาชน หรือสถาบันชุมชนนั้น ได้ร่วมกันรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ในความหมายเฉพาะคือรูปแบบการจัดการป่าไม้ที่นำองค์ประกอบของความต้องการของประชาชน และประชาชนผู้รับประโยชน์เข้ามารวมในชุมชนนั้น ซึ่งขณะที่คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน (2533) ได้ให้ความหมายว่า ป่าชุมชน เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งทางวนศาสตร์ชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชน และเพื่อชุมชนจะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ โกมล แพรกทอง (2535) ยังได้กล่าวถึงป่าชุมชนว่าเป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการที่จะพึงพึงป่าของประชาชนมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่า โดยให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากป่า ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันบัณฑิตพัฒนา บริหารศาสตร์ (2534) ที่ได้ให้ความหมายของป่าชุมชนไว้ว่าเป็นพื้นที่ซึ่งรัฐกำหนดไว้ให้ชุมชนได้ให้ประโยชน์ทางด้านป่าไม้ตามความต้องการของชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดประโยชน์

กรมป่าไม้ สรุปว่า ป่าชุมชน หมายถึง ที่ดิน และ/หรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการ หรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการ

กิจกรรมงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่องภายใต้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย ซึ่งการดำเนินการหรือการจัดการดังกล่าวก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่ง เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) มีความคิดเห็นสอดคล้องกับกรมป่าไม้ในประเด็นที่ว่า เป็นการรวมตัวของประชาชนในระดับชุมชนหรือเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อทำการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นทรัพย์สินของส่วนร่วมอย่างเป็นธรรม บนฐานของระบบคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิของชุมชน

สรุป ได้ว่าสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะของป่าชุมชนได้คือ ต้องมีพื้นที่ซึ่งชุมชนสามารถเข้าไปจัดการและใช้ประโยชน์ได้ ต้องมีกระบวนการของชุมชนในการเข้าไปจัดการ และการใช้ประโยชน์จากป่าจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

1. ประเภทของป่าชุมชน

จากการให้นิยามของสำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้ (2541) ได้กล่าวถึงประเภทของป่าชุมชนไว้ดังนี้

1. ป่าชุมชนดั้งเดิม คือ ป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ประกอบไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่และพืชพันธุ์ที่หลากหลาย ปะปนกันอยู่เป็นจำนวนมาก โดยป่าชุมชนถูกห้ามไม่ให้ใครบุกรุกเข้ามาตัดไม้ หรือถือครองสภาพเป็นพื้นที่ทำมาหากิน เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และตอบสนองต่อประโยชน์ของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี

1.1 ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ดินและป่า ประกอบด้วย

ป่าต้นน้ำลำธาร หมายถึง บริเวณป่าที่อยู่ตอนบนของลุ่มน้ำ มักอยู่ในเขตภูเขาที่มีความลาดชันสูง ซึ่งป่าต้นน้ำที่สำคัญพบมากในเขตภาคเหนือ

ป่าน้ำซับ หรือป่าน้ำผุด เป็นป่าที่เมื่อฝนตกมาก็จะถูกเก็บไว้ใต้ดินเป็นน้ำบาดาน หรือแม่น้ำใต้ดินลึก ๆ บางแห่งก็ไหลขึ้นมาบนผิวดิน หรือเป็นบ่อน้ำที่มีขนาดใหญ่

ป่าหัวไร่ปลายนา หมายถึง พื้นที่เป็นเชิงเขาที่มีการทำนาแบบขั้นบันได ด้วยข้อจำกัดของลักษณะทางภูมิศาสตร์ จึงมีข้อบังคับให้มีการรักษาพื้นที่ป่าที่อยู่ติดกับที่นา เพื่อให้ป่าธรรมชาติป้องกันการไหลของดินที่จะไหลมาทับถมที่นา อีกทั้งยังเป็นการอาศัยไม้จากบริเวณป่าเพื่อใช้สอย

ป่าพรุ หมายถึง ป่าที่มีน้ำท่วมขังตลอดปี คล้ายกับแหล่งน้ำจืดใหญ่ ที่มีป่าดิบปกคลุม พบในภาคใต้ และในป่าพรุถือเป็นแหล่งไม้ใช้สอย และแหล่งอาหาร ตามชุมชน

1.2 ป่าชุมชนเพื่อการประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย

ป่าดอนปู่ตา พบมากบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นป่าชุมชน ดั้งเดิม มีการตั้งศาลปู่ตาซึ่งเป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อปกป้องรักษาหมู่บ้านและดูแลคนให้หมู่บ้านให้ปลอดภัย อยู่เย็นเป็นสุข ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชาวบ้านจะจัดพิธีเซ่นไหว้ตามประเพณีท้องถิ่น

ป่าช้า พบมากในบริเวณภาคเหนือ และภาคอีสาน โดยพื้นที่บริเวณนี้ มักจะถูกปล่อยให้ต้นไม้ขึ้นเองตามธรรมชาติ และเนื่องจากสมัยก่อนไม่นิยมเผาศพคนตายในวัด หลังจากประกอบพิธีทางศาสนาให้แก่ผู้ตายแล้ว จะนำศพออกไปเผาตามชายป่า ที่ชุมชนกำหนดไว้ให้เป็นที่พักศพเพียงอย่างเดียว นั่นก็คือ “ป่าช้า”

ป่าพิธีกรรม เป็นพื้นที่ป่าซึ่งผนวกพิธีกรรมท้องถิ่นและการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงป่านั้น ทำให้แสดงออกมาในรูปแบบพิธีกรรม เช่น การบวชต้นไม้ หรือพิธีกรรมในการตัดต้นไม้ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่ มีเทวดาอารักษ์สิงสถิตอยู่

ป่าในวัด เป็นป่าที่รักษาไว้เพื่อความร่มรื่น และใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อการเรียนรู้ธรรมะของพระสงฆ์และผู้ที่มีจิตใจที่จะเรียนรู้

- ป่าอภัยทาน อาจเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่อยู่ในวัด หรือข้างวัด หรือไม่ได้อยู่ในเขตใดของวัดเลย แต่เป็นเขตที่ชุมชนสงวนไว้เป็นเขตอภัยทาน ห้ามล่าสัตว์ที่เข้ามาพักพิงในพื้นที่นั้น ๆ

1.3 ป่าชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์อื่น ๆ ประกอบด้วย

ป่าบุงป่าทาม เป็นพื้นที่บริเวณกว้างติดลุ่มน้ำขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่ราบต่ำ น้ำท่วมถึง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากน้ำจะไหลท่วมพื้นที่เป็นเวลาหลายเดือนของทุกปี พื้นที่น้ำท่วมถึงเรียกว่า “ทาม” ส่วนพื้นที่ลุ่มต่ำต่อเนื่องกับเนินอื่น ๆ เรียกว่า “บุง” มักแหล่งอาหาร แหล่งขยายพันธุ์สัตว์บกสัตว์น้ำ สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เรียกว่า “พื้นที่ชุ่มน้ำ”

ป่าชายเลน มักมีพรรณไม้สำคัญ อาทิ โกงกาง ลำพู ลำแพน แสม ซึ่งป่านี้ทำหน้าที่คล้ายป่าบุงป่าทาม

ป่าหัวไร่ปลายนา เป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่ชาวบ้านเหลือไว้เป็นเขตป่า เพื่อใช้ไม้ในป่าให้เป็นฟืนหรือเพื่อการก่อสร้าง

ป่ารอบหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นป่าที่อยู่ติดหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นแนวกันไฟป่า และเป็นแนวกันลม และลดแรงปะทะของพายุฝนก่อนที่จะถึงหมู่บ้าน และยังเป็นการชะลอความรุนแรงของการระดับแมลงศัตรูพืช

2. ป่าชุมชนพัฒนา เป็นพื้นที่ป่าสาธารณะที่รกร้างว่างเปล่า หรือพื้นที่ป่าถูกทำลายจนเสื่อมโทรม และชุมชนเห็นว่าควรจะฟื้นฟูพื้นที่นั้นๆ ด้วยการปลูกใหม่หรือปลูกทดแทนป้องกัน ดูแล รักษาป่าจนฟื้นตัวให้กลายเป็นป่า เพื่อประโยชน์ใช้สอยร่วมกันในชุมชนประกอบด้วย

ป่าชุมชนซึ่งปลูกบนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม คือเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในอดีตเนื่องจากถูกบุกรุก ภายหลังชุมชนให้ความสำคัญและร่วมมือกันกับภาครัฐในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าในพื้นที่เสื่อมโทรมนั้น ส่วนมากเป็นพันธุ์ไม้ที่โตเร็ว เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เติบโตเป็นแหล่งอาหาร และนันทนาการของหมู่บ้านรอบ ๆ ป่าด้วย

ป่าชุมชนซึ่งปลูกในพื้นที่สาธารณะของชุมชน คือ ป่าที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันปลูกขึ้นมาเพื่อสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านโดยการจัดการมักถูกดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน

ป่าชุมชนโรงเรียน เป็นที่ซึ่งจัดทำขึ้นเสมือนเป็นห้องทดลองเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาและค้นคว้าความสัมพันธ์และการพึ่งพิงของสิ่งมีชีวิตรวมถึงเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของโรงเรียน

ป่าในวัด เป็นการปลูกเพื่อความร่มรื่นทำให้บรรยากาศเหมาะกับการปฏิบัติธรรม ส่วนไม้ที่ได้นำไปใช้ประโยชน์เกี่ยวกับกิจกรรมภายในวัด ห้ามไม้ได้มีการบุกรุก ห้ามตัดไม้ ห้ามฆ่าสัตว์ และป่าในวัดบางพื้นที่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปเก็บอาหารและของป่าตามธรรมชาติได้

ป่าชุมชนบริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำ ลำคลอง หรือลำน้ำสาธารณะ เกิดจากการพยายามเพิ่มพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อการใช้ไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ป่าชุมชนสองฟากถนน เป็นป่าที่ใช้เพื่อยึดไหล่ถนนไม่ให้เกิดการพังทลายของดิน และเป็นร่มเงาให้ผู้สัญจรไปมา รวมถึงเป็นแหล่งไม้ใช้สอย และเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

ป่าอนุสาวรีย์ เป็นพื้นที่ปลูกป่าเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของบุคคล ซึ่งนอกจากจะใช้เป็นพื้นที่เพื่อทำพิธีสักการบูชาแล้ว ยังมีการร่วมกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ รวมถึงใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

ป่าชุมชนเมือง เป็นพื้นที่ป่าที่กระจายกระจายอยู่ในพื้นที่ของเมือง อันเนื่องมาจากข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ มักจะมีการจัดตกแต่งให้สวยงาม พักผ่อนหย่อนใจและออกกำลังกายเท่านั้น

ป่ามรดก เกิดจากการอนุรักษ์ และสืบทอดกันมาของบรรพบุรุษ ผลผลิตที่เกิดจากป่าหลากหลายก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ โดยไม่ได้ยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของใคร มีลักษณะใกล้เคียงกับ ป่าธรรมชาติ มีทั้งไม้ผลและไม้ป่า

ป่าชุมชนพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ชายฝั่งทะเลและฝั่งแม่น้ำ เป็นป่าที่ชาวบ้านพยายามฟื้นฟูเพื่อลดความรุนแรงของพายุที่จะทำความเสียหายให้แก่บ้านเรือน และพืชผลทางการเกษตร การป้องกันการพังทลายของหน้าดินบริเวณชายฝั่งเพื่ออนุรักษ์ให้เป็นแหล่งผลิตอาหารและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำหลายชนิด

2. งานศึกษาป่าชุมชนโดยใช้พิธีกรรม และจารีตประเพณี

การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายฉบับและมีหน่วยงานที่มีภารกิจด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงหลายหน่วยงาน กฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้ในปัจจุบันต่างสนับสนุนหลักการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการป่า ป่าชุมชนในแง่อำนาจรัฐ มีปัญหาทางด้านกฎหมายทับซ้อนกับกติกาของชุมชน การตอรองในเรื่องสิทธิได้นำไปสู่การสร้างกลไกที่เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลได้ กรณีป่าชุมชน คือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยได้อย่างชัดเจน รัฐยังคงรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มองมิติการจัดการเชิงพื้นที่และการบริหารจัดการในเชิงวิชาการป่าไม้มากกว่าการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ขาดการบูรณาการระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมขาดการบูรณาการระหว่างทรัพยากรป่าไม้ กับทรัพยากรธรรมชาติ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานในการจัดการของชุมชน กระบวนทัศน์ และรากฐานของการจัดการป่าชุมชน รวมถึงกฎหมายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสิทธิป่าชุมชน อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมให้เป็นแผนพัฒนาโครงสร้างด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาดังนี้เป็นการศึกษาแบบเชิงคุณภาพผ่านการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญา ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด ถิ่นเกิด หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำเอาความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง (เดือนนภา ภูทอง, 2562)

อย่างไรก็ตามการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จภายใต้โครงการฟื้นฟูลุ่มน้ำชี WWF ประเทศไทย (2559) พบว่า ประการที่ 1 รักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติเป็นป่าชุมชนจำนวน 7 แห่ง และพัฒนาแผนการจัดการป่าชุมชนทั้ง 7 พื้นที่ มีเนื้อที่ป่าธรรมชาติ รวมกันทั้งหมด 1,957 ไร่ เป็นป่าที่ยังคงเหลือในภูมิทัศน์ลุ่มน้ำชีตอนบน ในเขตอำเภอมัญจาคีรี อันเป็นแหล่งที่ยังคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งอาหารป่าใช้สอย และแหล่งเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น ประการที่ 2 ได้พื้นที่ป่าชุมชนกลับคืนอันเนื่องมาจากกระบวนการทางสังคมภายใต้ซึ่งนำไปสู่การเวนคืนที่ดินโดยรอบพื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก จำนวน 2 แห่ง คิดเป็นพื้นที่รวมกัน 72 ไร่ ทำให้มีพื้นที่ป่าชุมชนเพิ่มขึ้นเป็น 2,029 ไร่ ประการที่ 3 พื้นที่ป่าธรรมชาติ ให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งของชุมชนได้ โดยการปลูกต้นไม้เสริมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ พื้นที่สาธารณะ ตลอดจนจนป่าหัวไร่ปลายน่า หรือป่าครอบครัว คิดเป็นกล้าไม้ 163,681 ต้น มีอัตราการรอดตายเพิ่มจากปีที่ 1 จากร้อยละ 30 เป็นร้อยละ 50 ในปีที่ 2 และร้อยละ 60 ในปีที่ 3 ของการฟื้นฟู นอกจากนี้ยังประสบความสำเร็จในการจัดการไฟป่า โดยพบว่า ไฟป่าที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนลดลงมากกว่าร้อยละ 70 ส่งผลให้สภาพพื้นดินและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสู่ชั้นบรรยากาศได้จำนวนมาก ประการที่ 4 ป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร และสร้างรายได้ให้กับชุมชน กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ส่งผลให้ปริมาณของป่าหลายชนิดเพิ่มขึ้น โดยของ

ป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมากที่สุด คือ พืชผักป่าและผลไม้ป่า จำนวน 49 ชนิด รองลงมาคือ เห็ดป่า จำนวน 47 ชนิด สัตว์และแมลง จำนวน 22 ชนิด ทั้งนี้พืชผักป่า และสัตว์ป่าบางชนิดสามารถสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี บางหมู่บ้านมีรายได้จากการเก็บหาของป่า มีมูลค่าเฉลี่ยกว่า 700,000 บาทต่อปี ประการที่ 5 ศักยภาพขององค์กรชุมชน ในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง โดยโครงการมีบทบาทช่วยเสริมศักยภาพบุคลากร ชุมชนในการจัดการดูแลรักษาป่า ให้ความรู้ความสามารถ มีความเข้มแข็ง มีกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบผ่านกิจกรรมการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประการที่ 6 เกิดความร่วมมือ ในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นระหว่าง คณะกรรมการป่าชุมชนกับองค์กรบริหารส่วนตำบล ที่ทำการปกครองอำเภอแม่จันจาศีรี หน่วยงานในกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช โครงการรักษาป่า สร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง วัด และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ประการที่ 7 พัฒนารูข้อมูล ป่าชุมชน ความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรป่าชุมชน ฐานข้อมูลพันธุ์ไม้ที่มี ศักยภาพเป็นพันธุ์ไม้โครงสร้างสำหรับการฟื้นฟูป่าเต็งรัง ที่สามารถนำไปใช้เพื่อการ วางแผนจัดการทรัพยากรในระดับอำเภอได้ในอนาคต และนำฐานข้อมูลดังกล่าวมาพัฒนา เป็น “ศูนย์พัฒนาธรรมชาติภูวัต” และ ประการที่ 8 เกิดการพัฒนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงเทคนิควิธีการในการฟื้นฟูป่าอย่างมี ส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน

การดำเนินโครงการฯ ประสบความสำเร็จในมิติ 3 ด้าน ประกอบไปด้วย

1) มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ เกิดการหนุนเสริมการจัดการป่าชุมชน ซึ่งแต่เดิมใช้กลไกทางวัฒนธรรมซึ่งไม่เพียงพอต่อการดูแลรักษาป่า ทำให้สามารถหยุดยั้งการบุกรุกทำลาย ป่า และมีความหลากหลายทางชีวภาพเพิ่มขึ้นทั้งพืชและสัตว์ โดยมีโครงสร้างการปกคลุม ยอดและจำนวนชั้นเรือนยอดเพิ่มขึ้น การทดแทนของลูกไม้ ตลอดจนไม้หนุ่มเพิ่มขึ้น สภาพ ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น 2) มิติทางด้านสังคม ชุมชนมีส่วนร่วม มีความตระหนักและมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าเพิ่มมากขึ้น คณะกรรมการมีความเข้มแข็ง รวมทั้งมีการ สนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการจัดการป่าชุมชนที่เป็น รูปธรรม และ 3) มิติด้านเศรษฐกิจ พบว่าผลผลิตจากป่าเพิ่มมากขึ้น สามารถเก็บหาได้ง่าย ขึ้นเป็นแหล่งอาหาร ช่วยลดรายจ่ายและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนและพื้นที่ ใกล้เคียง ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทของ ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ความเข้มแข็งของกรรมการ ความตั้งใจจริงในการ

ทำงาน กฎระเบียบ แบบแผนการจัดการป่าที่ชัดเจน และยอมรับร่วมกัน ส่งผลให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากการดูแลป่าอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเงื่อนไขภายนอกคือ ความร่วมมือและการสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนเกิดความร่วมมือทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการทำงานร่วมกันในอนาคต

นอกจากนี้ยังสามารถถอดบทเรียนจากการจัดการป่าชุมชน ซึ่งพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ 1) การทำงานฟื้นฟูปรับปรุงภูมิทัศน์ป่าไม้ต้องเป็นโครงการระยะยาว มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีพื้นที่ต้นแบบ และพร้อมสำหรับการขยายผลการดำเนินงาน 2) การฟื้นฟูป่าไม้แบบมีส่วนร่วม ต้องผสมผสานความรู้ทางวิชาการป่าไม้และองค์ความรู้ท้องถิ่นผ่านกระบวนการสังคมในพื้นที่ 3) การสร้างแรงจูงใจที่มีประสิทธิภาพและความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การฟื้นฟูป่าให้ควบคู่กับการพัฒนาความเป็นอยู่ ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน 4) การสร้างกติกาชุมชนแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน 5) การจัดการไฟป่า และการเลี้ยงสัตว์ที่มีประสิทธิภาพ สามารถเร่งการฟื้นฟูของลูกไม้ตามธรรมชาติได้มาก 6) การอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ตามธรรมชาติ (แม่ไม้) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ส่วนบุคคล มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากไม้ใหญ่เหล่านี้เป็นแหล่งพันธุกรรมและสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ พร้อมทั้งยังเป็นแหล่งเก็บเมล็ดไม้ที่สำคัญสำหรับการฟื้นฟู

ข้อเสนอแนะจากชุมชนและโครงการฯ ต่อทิศทางการขับเคลื่อนงานป่าชุมชนในพื้นที่โครงการ ประกอบไปด้วย 1) เสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง 2) ขยายบทเรียน สร้างวิทยากรท้องถิ่น และเครือข่ายเพิ่มเติม ทั้งในระดับพื้นที่ ตำบล อำเภอและลุ่มน้ำชี 3) พัฒนาคนรุ่นใหม่ ด้วยการเสริมหนุนเยาวชน นักเรียนให้เข้ามามีบทบาททำงานด้านการจัดการทรัพยากรในแต่ละชุมชน 4) เสริมสร้างความร่วมมือในการสนับสนุนกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม โดยผ่านกลไกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่และในระดับนโยบาย 5) พัฒนานโยบายส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งพันธุกรรมพืช (แม่ไม้) ในพื้นที่ ตลอดจนส่งเสริมระบบวนเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตทั้งในพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่หัวไร่ปลายนาก เพื่อลดการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่าชุมชน 6) เสริมสร้างศักยภาพของป่าในด้านการเพิ่มผลผลิตจากป่า โดยใช้ระบบวนเกษตร 7) ยกกระดับขีดความสามารถและความพร้อมของชุมชนในการ

ปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นระดับสากล เช่น การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่า

กรกฎ ทองชะโชด กฤษฎา อภินวถาวรกุล และ ชีระพร ทองชะโชด ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (2560) วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2560) การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาประสิทธิภาพของประชาชนในการอนุรักษ์ จัดการ และใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำผาดำ ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อศึกษาระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าต้นน้ำ เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผาดำ เพื่อเสนอกฎหมายแบบที่เหมาะสมที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผลการศึกษาพบว่า สำหรับปัจจัยทางกฎหมาย แม้จะมีการตรากฎหมายที่ส่งเสริมบทบาทชุมชนเกิดขึ้นมา แต่ในปัจจุบันกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ยังเป็นอุปสรรคต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยประชาชนหรือชุมชน โดยยังคงมีการกำหนดให้อำนาจการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรป่าไม้เป็นของรัฐ โดยยังไม่มีการรับรองสิทธิหรืออำนาจประชาชนหรือชุมชนตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ป่าไม้ภาครัฐต้องดำเนินการตรากฎหมายลำดับรองควรเป็นไปในรูปแบบให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น

สมเกียรติ ประเสริฐ (2542, บทคัดย่อ อ้างถึงใน ศรีสุตา รัตนะ, (2548, หน้า 42) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านแม่อมลอง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนนั้นประชาชนในพื้นที่มีบทบาทสำคัญมากกว่ารัฐ ความร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่กับหน่วยงานรัฐมีอยู่น้อยมาก สิทธิของชุมชนเหนือการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นอยู่ในระดับสูงพอสมควร รูปแบบของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ได้อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่โดยสะท้อนออกมาในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสำเร็จขององค์กรท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ทำให้เกิดการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชนอื่น ๆ และ ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรขององค์กรท้องถิ่น คือ

- 1) การขาดความร่วมมือจากสมาชิก บุคลากรขององค์กรท้องถิ่นขาดความรู้ในการ

ดำเนินการ 3) การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และ 4) การขาดการวางแผนการปฏิบัติการที่ดี

บุญยอด นามเสนา (2555, บทความ) ได้ศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของป่าชุมชนบ้านนาธาตุ พบว่า 1) การถูกบุกรุกพื้นที่ป่า มีการลักลอบตัดไม้ ไฟไหม้ป่า มีการเข้าไปถากถางทำนา ทำสวน และพื้นที่ป่ามีสภาพเสื่อมโทรมเป็นที่ตั้งโรงงานแปรรูปไม้เพื่อการค้า 2) ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุลักลอบตัดไม้มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยหรือซ่อมแซมบ้านเรือนและขายให้กับนายทุน 3) ประชาชนในชุมชนบ้านนาธาตุบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้เพื่อใช้ประโยชน์ด้วยการปลูกเป็นสวนยางพารา ปลูกไม้ยูคาลิปตัส มันสำปะหลัง และข้าวโพด เป็นต้น 4) การลักลอบล่าสัตว์ป่าด้วยวิธีการเผาป่า 5) ขาดการนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและขาดการวางแผนที่เป็นระบบ ขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอในการดำเนินงาน

2. ความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ พบว่า 1) ประชาชนบ้านนาธาตุต้องการเป็นผู้ดูแลรักษาป่าเป็นหลักเพราะเป็นผู้ที่อยู่ติดกับป่า รู้ถึงสภาพพื้นที่ป่าดีกว่าคนข้างนอก และเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่าและความต้องการให้ภาครัฐ เข้าจัดการในเรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการหน่วยงานรักษาป่า การเผยแพร่ปลูกจิตสำนึกของประชาชนที่เกี่ยวกับกฎ ระเบียบ กำหนดขอบเขตพื้นที่ให้ชัดเจน เขตหวงห้าม เขตคุ้มครองน้ำใช้และติดแผ่นป้าย 2) ประชาชนมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลจัดตั้งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ การออกกฎ ระเบียบการคุ้มครองกฎหมายกำหนดลาดตะเวน การวางกฎระเบียบรักษาบูรณาการป่าและมีส่วนร่วมในการปลูกป่าร่วมกับภาครัฐ

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ คือโครงการอบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วยโครงการ หลักการและเหตุผล เป้าหมาย ตัวชี้วัด งบประมาณ และผลที่ได้รับ

4. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ โดยรวมอยู่ในระดับมากคิดเป็น (ร้อยละ 81.63 ของคะแนนเต็ม)

ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์ (2556, หน้า 34) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารตัวของชุมชนชาติพันธุ์ในการจัดการทรัพยากรป่าภายใต้นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา

อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การตั้งให้พื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีถึงการเป็นป่าสนพื้นที่ใหญ่ที่สุดและอุดมสมบูรณ์ ที่สุดเป็นอำเภอใหม่เพื่อเป้าประสงค์ในด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่อง พบว่าการให้ความหมายเรื่องทรัพยากรป่า ระหว่างภาครัฐและชุมชนมีความแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งความแตกต่างนี้ส่งผลถึงรูปแบบวิธีการจัดการที่ต่างกันด้วย ดังนั้นแล้วชุมชนเมื่อต้องกลายจากวิถีเกษตรเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของเมืองท่องเที่ยว ทำให้ต้องเกิดการปรับตัว ทั้งเพื่อต่อรองต่อรัฐในเรื่องของสิทธิในการจัดการทรัพยากร และ ในการจัดการความสัมพันธ์ในชุมชนเอง บทความชิ้นนี้ได้นำเสนอภาพของการนิยามความหมายและวิธีการจัดการที่แตกต่างบนทรัพยากรป่าและการปรับตัวต่อรองระหว่างชุมชนและรัฐในพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

พรพิมล ขำรัมย์ (2556, บทความย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา: บ้านสามเขา หมู่ 6 ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่า การจัดการป่าชุมชนของบ้านสามเขานั้น เกิดจากการแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งของชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาหลายปี โดยที่ชาวบ้านหันหน้ามาปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางออกของปัญหาและได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน ในการสร้างองค์ความรู้และการดำเนินงานตามแผนการจัดการที่ตกลงร่วมกัน ชาวบ้านสามเขาผ่านประสบการณ์เรียนรู้และการปรับแก้วิถีการอยู่มานานนับ 10 ปี จึงเริ่มเห็นความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมและมีความเกี่ยวเนื่องกันในแบบแผนการจัดการคือ การนำประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านช่วยรักษาผืนป่าไว้คืนความสมดุลให้ระบบน้ำและความสมบูรณ์ ของดิน ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านสามเขา จึงไม่ใช่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเดี่ยวแต่เป็นการจัดการกับความอยู่รอดของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนั้นการถอดบทเรียนความสำเร็จจากกระบวนการจัดการป่าชุมชนของบ้านสามเขานั้นเป็นการเสนอตัวอย่างการจัดการเพื่อเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองได้ในโอกาสต่อไป

ฤทธิบาน สุชีวะกุล (2557, หน้า 124 - 125) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่า 1) สถานการณ์ปัจจุบันศักยภาพการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานแปลผลระดับมาทุกด้านดังนี้ ด้านการพัฒนาการจัดการป่าชุมชน รองลงมาด้านการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน ด้านผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน 2) ผลการ

สร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย 5 มิติ 10 โครงการ ได้แก่ มิติที่ 1 ด้านการพัฒนาองค์การจัดการป่าชุมชนให้เข้มแข็ง มิติที่ 2 เป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 มิติที่ 3 เป็นป่าชุมชนที่มีรูปพื้นที่ลุ่มน้ำต่อเนื่องกันไป มิติที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ และมิติที่ 5 เป็นแหล่งเรียนรู้และนันทนาการ เมื่อแปลงเป็นโครงการเพื่อนำไปสู่การดำเนินการ ประกอบด้วย 10 โครงการ 3) ผลการทดลองใช้และประเมินผลพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน การประเมินความเป็นไปได้ พบว่า มีความเป็นไปได้ระดับมากทุกมิติและผลการประเมินผลสัมฤทธิ์พบว่าภาพรวมทุกโครงการมีการดำเนินงานในระดับมาก

กาญจนา คุ่มทรัพย์ (2558, หน้า 31) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชุมชนบ้านดอนหมู มีกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งผสมผสานกับการจัดการป่าชุมชน ตามหลักทฤษฎีการดำเนินการป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบผ่านการทำวิจัย ชุมชนสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอกอย่างสอดคล้องกับความต้องการ ของชุมชน ชุมชนมีกระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ากับพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัญญาพร คำโย (2559, หน้า 238) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงอภิมานงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในประเทศไทย พบว่า คุณลักษณะงานวิจัยในแต่ละเล่มสามารถสรุปได้ว่า ปีการศึกษาที่พิมพ์ เผยแพร่มากที่สุดคือ พ.ศ.2546 สถาบันการศึกษาที่ผลิตงานวิจัยมากที่สุด คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สาขาที่ผลิตงานวิจัยด้านนี้มากที่สุด คือ ส่งเสริมการเกษตรปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ข้อมูล ลักษณะประชากร (เช่น เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เป็นต้น) บทบาทภาครัฐ การใช้ประโยชน์จากป่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชนและสภาพป่าตามลำดับ สำหรับวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา พบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนจะประสบความสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ โดยอาศัยกระบวนการในการบริหารจัดการ 3 ขั้นตอน คือ การวางแผนดำเนินการ การดำเนินการและการติดตามประเมินผล มีข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ 6 ข้อ คือ 1) การมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการ บริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน 2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และการพัฒนาเครือข่าย 3) การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร พื้นฟูการอนุรักษ์ 4) การพัฒนาคนเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรที่ใช้ ประโยชน์ร่วมกัน 5) การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน 6) การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการและความเข้าใจกฎระเบียบ

ภาวดี พะโกรราช (2560, หน้า 128) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ นำมาใช้เพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาในการจำแนกประเภทป่า โดยประชาชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น ลาว ไทย กูย (ส่วย) และเขมร ซึ่งเป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนจังหวัดศรีสะเกษมานาน วิธีชีวิตของประชาชนกลุ่มดังกล่าวนี้นิยมใช้เป็นที่ดินทำกิน เพื่อการเพาะปลูกทั้งพืชไร่ พืชสวนและหาพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติจากผืนป่าใกล้ชุมชนป่า ในพื้นที่ชายแดน จึงมีความหลากหลายตามประเภทของป่า ซึ่งประชาชนหรือชาวบ้านในพื้นที่จะแบ่งสรรประเภทป่า โดยหากเป็นป่าต้นน้ำก็จะถือว่าเป็นป่าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีเจ้าป่าเจ้าเขาอาศัยอยู่ บุคคลใดไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ บุกรุก แ้วถางเพื่อมาหากินได้ ภูมิปัญญาในการปลูกป่าและรักษาระบบนิเวศรอบผืนป่า ในพื้นที่ชายแดนประชาชนจะปลูกป่าโดยใช้หลักการผสมผสานพืชพรรณไม้ชนิดต่าง ๆ ปะปนกันไปและในบางพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ก็จะปล่อยให้ป่าเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติในบางพื้นที่จะมีการปลูกไม้สลับกับพืชผักบางชนิด เพื่อให้ต้นไม้และพืชผักได้พึ่งพาอาศัยกัน พืชที่เน่าเสียหรือต้นไม้ที่ยืนต้นตายก็จะปล่อยให้ย่อยสลาย ตามธรรมชาติ ส่วนภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่การเตรียมดิน การเลือกดินบางประเภท เพื่อนำมาเพาะปลูกต้นไม้โดยเฉพาะต้นไม้ที่มีความอ่อนนุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกต้นไม้บางพื้นที่มีการกำหนดข้อห้ามในการใช้ดินบางประเภท เช่น ดินจอมปลวกซึ่งห้ามนำมาเพาะปลูก เพราะอาจจะมึอันเป็นไปได้นอกจากนี้ส่วนการปลูกจะเน้นการใช้หลักธรรมชาติ บำบัดธรรมชาติ รักษาหน้าดินด้วยการปลูกพืชตามลำดับขั้นตอนของต้นไม้และการขยายเมล็ดพันธุ์ไม้และภูมิปัญญาในการคัดเลือกพันธุ์พืชและเลือกประเภทพันธุ์ไม้ที่จะนำมาขยายพันธุ์ โดยจะเน้นพันธุ์ไม้ที่โตใช้ประโยชน์ทั้งลำต้นหรือเลือกต้นไม้ที่จะนำมาปลูกขยายพันธุ์โดยคำนึงถึงประโยชน์พื้นฐานที่ประชาชนจะได้ใช้ประโยชน์ เช่น เป็นอาหารพืชสมุนไพรและพืชใช้สอยหรือต้นไม้ประจำถิ่น

สอดคล้องกับแนวคิดของดอกรัก มารอด (2555, หน้า 32) พืชแต่ละชนิดจะเจริญเติบโตได้ดีในบางพื้นที่ตามสภาพดิน ฟ้า อากาศของท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญเกี่ยวกับการรักษาระบบนิเวศ คือ การไม่เผาป่า เพราะเป็นการทำลายแหล่งที่อยู่ของสัตว์และสิ่งที่มีชีวิตในป่า การปล่อยป่าให้เติบโตเองตามธรรมชาติ รวมถึงการขยายพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ ในรูปแบบวิธีการต่าง ๆ การนำ เศษหญ้าหรือเศษฟางแห้งมาคลุมดิน บริเวณปากหลุมที่ปลูกต้นไม้ หรือหากปลูกต้นไม้ในฤดูแล้งก็ใช้ เศษพืชหรือต้นกล้วยที่ชุ่มน้ำมาคลุมหน้าดินเพื่อสร้างความชุ่มชื้น ส่วนการขยายพันธุ์พืชจำพวกหัวหรือเหง้าโดยจะเลือกขุดเอาหัวหรือเหง้า ที่พร้อมใช้และจะนำหัวหรือเหง้าอ่อน ๆ ผึ่งกลบกลับคืน เพื่อให้ขยายพันธุ์ต่อไป นอกจากนี้ยังมีวิธีการขยายพันธุ์พืชที่กินได้ อื่น ๆ โดยเฉพาะพืชผักพื้นบ้าน อาทิ ผักหวานป่า ผักเม็ก ผักติ้ว หวาย และสมุนไพรมากมาย เพื่อชาวบ้านจะได้นำมาประกอบอาหาร และนำไปจำหน่ายสร้างรายได้ให้ครอบครัว บางท้องถิ่นจะมีการขยายพันธุ์ไม้ โดยการเก็บเมล็ดพันธุ์ไม้ใหญ่จากป่ามาปลูกในพื้นที่ชุมชนเพื่อสร้างป่าธรรมชาติในชุมชนและภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากพืชชนิดต่าง ๆ ในป่าชุมชน ประชาชนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ มีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากพืชจากป่ามาช้านาน โดยเฉพาะการนำพืชสมุนไพรในป่ามาใช้ในการดูแลสุขภาพและบำบัดอาการเจ็บป่วยของโรคภัยต่าง ๆ ภูมิปัญญาดังกล่าวนี้เป็นสิ่ง ถูกถ่ายทอดและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ในการใช้สมุนไพรจากป่าชาวบ้านมักจะนิยมเรียกว่าหมอยา ซึ่งหมอยาถือเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการเลือกชนิดพืชสมุนไพร รู้วิธีการหาพืชสมุนไพร วิธีการเก็บรักษา วิธีการปรุง เป็นยารวมถึงความเชื่อในพืชเหล่านั้น อาทิ พืชสมุนไพรที่สามารถ เก็บได้ตามฤดูกาลต่าง ๆ วันมงคลที่เหมาะสมหรือช่วงเวลาในการเก็บพืชสมุนไพรสอดคล้องกับ ธวัชชัย บุญมี (2557, หน้า 78) ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบว่าภูมิปัญญาเกี่ยวกับ สมุนไพรของชุมชนเกิดจากการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการ เจ็บป่วยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว จากนั้นได้เริ่มเรียนรู้เทคนิควิธีการเก็บสมุนไพรแต่ละชนิดเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและนำไปรักษาอาการป่วยให้กับคนอื่น ๆ จนเกิด เป็นความเชี่ยวชาญ สามารถถ่ายทอดแนะนำความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่อยู่รอบตัวได้ให้กับคนอื่น ๆ ได้รวมทั้งภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม ประชาชนในชุมชนพื้นที่ชายแดนยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างป่าศักดิ์สิทธิ์หรือป่าดอนปู่ตาโดยการสร้างป่าดอนปู่ตานั้นเป็นการบ่งบอกถึง

อาณาบริเวณป่าในบางชุมชนมีการสร้างศาลพระภูมิเจ้าที่และอัญเชิญผีหรือวิญญาณปู่ย่า ตายาย ที่ล่วงลับไปนานซึ่งยังคงคอยปกป้องรักษาลูกหลานในชุมชนอยู่ให้มาลึงสถิตอยู่ใน ศาลปู่ตา เพื่อช่วยในการปกป้องรักษาลูกหลานและประชาชนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข แม้ว่าจะมีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์แต่ก็ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างป่าดอนปู่ตา มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะบรรพบุรุษของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวมีความเชื่อ เกี่ยวกับป่า ส่วนการบวชป่าหรือบวชต้นไม้ เป็นภูมิปัญญาและแนวคิดเพื่อ ต้องการหยุดยั้ง การทำลายป่า เป็นกุศโลบายมิให้คนตัดไม้ทำลายป่าเป็นแนวความคิดความเชื่อของชาว พุทธซึ่งคล้ายกับการบวชพระ

สรุปได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับป่าชุมชน พบว่า การบวชป่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งทางศาสนาพุทธที่เป็นการ ประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์ ป่าและยังเชื่อว่าเป็นการอัญเชิญเทวดา อารักษ์ ผีป่าผีเขาให้มารักษาและให้ช่วยกันรักษา ประชาชนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ ยังคงมีความเชื่อในการบวช ซึ่งถือเป็น พิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพุทธ ผืนป่าแห่งใดที่ผ่านพิธีบวชป่าแล้วป่านั้นจะเป็น สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หน้าเคราพยำเกรงแก่ผู้บุกรุก ทำลายป่าไม่ว่าผู้ใดก็ไม่อาจเข้าไปทำลายได้ ทำให้ต้นไม้มีโอกาสคืนความชุ่มชื้นแก่แผ่นดินได้เต็มที่ และสายน้ำลำธารที่เกิดจากป่าต้น น้ำดังกล่าวก็จะฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้การบวชป่า ยังเป็นการสร้างความสำนึก ให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ สอดคล้องกับ ชาญชัย งามเจริญ (2550, หน้า 55) ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน พบว่า มิติทางสังคม และมิติทางเศรษฐกิจของภูมิปัญญาฮีดองเกี่ยวกับพุทธศาสนา ความเชื่อ การทำบุญ การรู้บุญคุณดิน น้ำ น้าข้าว ป่าปู่ตา ป่าหัวไร่ปลายนา การสร้างความสามัคคีของคน ในชุมชน มีความเหมาะสมในการนำมาจัดการเพื่อการยังชีพของประชาชนและเหมาะสม ในการนำมาจัดการทรัพยากรในชุมชนแบบไม่เบียดเบียนและสร้างผลกระทบต่อชุมชน ภูมิปัญญาในการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ประชาชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัด ศรีสะเกษ มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการป่ารูปแบบอื่น ๆ อาทิ การป้องกัน การเกิดไฟป่า การปลูกป่าแบบพึ่งพากัน ซึ่งจะช่วยให้ผืนป่ามีความชุ่มชื้น และโอกาสการเกิด ไฟป่าก็จะน้อย การไม่เผาป่าเพื่อทำการเกษตรและการปลูกป่าทดแทน หรือ การปล่อยป่า ตามธรรมชาติเพื่อให้ป่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเพื่อให้ธรรมชาติบำบัดธรรมชาติ รวมถึง การจัดตั้งกลุ่มดูแลป่าชุมชนในพื้นที่และทำกิจกรรมดูแลป่าอย่างต่อเนื่องและที่สำคัญ คือ การเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลานในการร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชนมิให้ถูกทำลาย

จากการศึกษาแนวคิดป่าชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยได้ใช้ให้เป็นแนวทางในการศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านลาดห้อยที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชนบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3. แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่มีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ความหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไว้ เช่น เกษม จันทร์แก้ว, 2547 (อ้างถึงใน อนันตศักดิ์ รุนทอง, 2546, หน้า 13) ได้ให้ความหมายการอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป นิวัติ เรืองพานิช (2537, หน้า 235) ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด ใช้ได้นานและต้องกระจายการใช้ประโยชน์ให้ทั่วถึงกันโดยถูกต้องตามกาลเทศะ และทัศนะของ เกษม จันทร์แก้ว 2547 (อ้างถึงใน พงษ์ศักดิ์ ประทุมมาส, 2545, หน้า 18) ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้อย่างมีเหตุผลและมีการสร้างสรรค์ ซึ่งการอนุรักษ์ ได้แก่ การใช้ การเก็บการรักษาการซ่อมแซม การฟื้นฟู การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต ต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป มิตรไทย อานันทนสกุล (2544, หน้า 11) ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด

สรุปได้ว่าความหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การรู้จักนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างชาญฉลาดและทำให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนให้มากที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด สามารถใช้ได้ยาวนานและต้องกระจายการใช้ประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน โดยถูกต้องตามกาลเทศะ พร้อมทั้งนี้การอนุรักษ์รวมถึงกระบวนการใช้ การเก็บการ

รักษาการซ่อมแซม การฟื้นฟู การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต ต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป

2. หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สำหรับแนวทางในการอนุรักษ์นั้นเป็นเรื่องมีรายละเอียดมาก และมักเป็นปัญหาเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งนอกเหนือจากความสามารถของแต่ละบุคคล แต่ละองค์กร จะแก้ไขโดยลำพังได้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในทุกโอกาสที่จะทำได้ การอนุรักษ์จึงต้องกำหนดหลักการให้ชัดเจน เพื่อนำไปสู่การสร้างมาตรฐานและการสร้างแผนการอนุรักษ์ต่อไป ชุมพล ชัยชนะ (2544, หน้า 22 - 28 อ้างถึงใน เกษม จันทรแก้ว, 2540) ได้สรุปหลักการอนุรักษ์ไว้ ดังนี้

2.1 การใช้อย่างยั่งยืน (Sustainable use) หมายถึง การใช้ด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้ผลผลิตมาก มีของเสียหรือมลภาวะเกิดขึ้นน้อย ก่อให้เกิดการฟื้นตัว มีศักยภาพในการให้ผลผลิตแบบยั่งยืนต่อเนื่องตลอดไป ทรัพยากรทุกประเภททุกกลุ่มต้องมีการใช้อย่างยั่งยืน และต้องมีแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากร พร้อมทั้งการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม ปริมาณการเก็บเกี่ยวเพื่อการใช้ ช่วงเวลาที่นำมาใช้ และกำจัด/บำบัดของเสียและมลพิษให้หมดไปหรือเหลือน้อยจนไม่มีพิษภัย

2.2 การฟื้นฟูสิ่งเสื่อมโทรม (Recovery) ทรัพยากรเมื่อมีการใช้ย่อมเกิดความเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้อย่างไม่เหมาะสม เก็บเกี่ยวทรัพยากรนั้นมากเกินไป ความสามารถในการปรับตัวของระบบเก็บเกี่ยวบอบช้ำเกินไป ไม่ถูกต้องตามกาลเวลา เกิดมลพิษจำเป็น ต้องมีการฟื้นฟูให้ดีเสียก่อน จนทรัพยากรนั้นตั้งตัวได้ จึงสามารถนำไปใช้ในโอกาสต่อไป ทั้งนี้การใช้เวลาการฟื้นฟู การบำบัด หรือการทดแทนอาจเป็นปี ๆ

2.3 การสงวนของหายาก (Preservation) ทรัพยากรบางชนิดประเภทใช้มากเกินไปหรือมีการแปรสภาพเป็นสิ่งอื่น ทำให้ทรัพยากรบางชนิดหายาก ถ้าปล่อยให้มีการใช้เกิดขึ้นแล้วอาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บไว้ เพื่อเป็นแม่พันธุ์ในการผลิตให้มากขึ้นจนแน่ใจว่าได้ผลผลิตปริมาณมากพอแล้ว ก็สามารถนำมาใช้ประโยชน์

สรุปได้ว่า ความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย เพื่อดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานและยังมีคุณค่าต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ กล่าวคือ ป่าไม้

ช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติ ควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศให้อยู่ในสภาพปกติ ช่วยลดความรุนแรงของกระแสน้ำ (วิริยะพร ไชยวัฒนา, 2555, หน้า 1) ทั้งยังเป็น ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อทั้งมนุษย์และสัตว์ป่าเป็นอย่างมาก เพราะป่าไม้มีประโยชน์ ทั้งทางตรงคือ เป็นแหล่งผลิตปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษา โรค ส่วนประโยชน์ทางอ้อมคือ ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและแหล่งธรรมชาติ ทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของ ของธรรมชาติอีกด้วย หากต้องสูญเสียป่าไม้ไปก็จะส่งผลต่อ มนุษย์และสัตว์ป่า พืชดิน น้ำอากาศ หากป่าไม้ถูกทำลายลงจนอยู่ในสภาพที่เป็นป่าเสื่อม โทรม การที่พื้นที่ป่าเหลือพืชปกคลุมอยู่น้อย เมื่อฝนตกลงมาหน้าดิน ทำให้แร่ธาตุอาหาร ในดินจะถูกชะล้างได้ง่ายนอกจากนั้นเมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วม บ้านเรือนและที่ ลุ่มในฤดูน้ำหลาก เมื่อถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำ ลำธารทำให้ปริมาณน้ำในแม่น้ำลำคลองมีน้อย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและ สังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สาเหตุมากก็จากการกระทำของมนุษย์ นั้นเอง (ธิดา เกษแก้ว, 2555, หน้า 1)

3. แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่าทรัพยากรป่าไม้ของประเทศได้ลดจำนวน น้อยลงจนอยู่ในขั้นวิกฤต ส่วนใหญ่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ในการบุกรุกทำลายป่า เพื่อใช้ ประโยชน์จากไม้และที่ดินป่าไม้ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม การขาดแคลน ไม้แปรรูปในการใช้สอย และการพังทลายของดิน เป็นต้น ซึ่งหากมีการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้อย่างจริงจังแล้ว ย่อมบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนลงได้ ดังนั้นการดำเนินงานด้าน การอนุรักษ์นั้นควรมีความจำเป็นมากขึ้นทุกวัน เพื่อที่จะได้ปรับปรุง แก้ไข ทรัพยากรป่าไม้ ที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพอุดมสมบูรณ์ตลอดไปซึ่งวิธีการอนุรักษ์ป่าไม้ มีดังนี้ (สำนัก จัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4, 2560, ออนไลน์)

3.1 ป้องกันมิให้มีการบุกรุกทำลายป่าโดยเด็ดขาด เช่นการโค่นถาง เพื่อใช้ประโยชน์เป็นที่ทำการเพาะปลูกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการโค่นถางป่า เพื่อทำไร่เลื่อน ลอยในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ส่วนพื้นที่ที่เคยเป็นป่าและได้มีการบุกรุกแผ้วถางทำ การเกษตรไปแล้ว ให้ใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้ เพิ่มขึ้น

3.2 ป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เพื่อการค้าและอื่น ๆ ที่ทำเกิน กำลังผลิตของป่า เช่น นำไปแปรรูปเพื่อการก่อสร้าง ทำถ่าน ทำไม้ฟืน ป่าไม้ในสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ถูกทำลายไปเพราะกิจการค้ำนี้มีจำนวนมากมาย การลักลอบตัดไม้ซึ่งดำเนินอยู่เรื่อย ๆ ขณะนี้ก็เป็นภัยร้ายแรงต่อทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งทางหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบจำเป็นต้องหาแนวทางการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ

3.3 ป้องกันและควบคุมการเกิดไฟป่า ทั้งที่เกิดเองโดยธรรมชาติและเกิดจากน้ำมือของมนุษย์

3.4 ป้องกัน ควบคุม แผลงศัตรูป่าไม้ และเชื้อโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในป่า

3.5 ควบคุมการนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปเลี้ยงในป่า ซึ่งการนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปเลี้ยงในป่ายังมีอยู่เป็นปกติวิสัย สัตว์ป่าบางชนิดที่เล็มหญ้าในป่าเป็นอาหารอยู่แล้ว เช่น วัว ควาย กวาง เก้ง การนำสัตว์เข้าไปเลี้ยง ควรให้สอดคล้องกับฤดูกาลที่มีหญ้า ไม้ให้จำนวน สัตว์มากเกินไปจนรบกวนหรือเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศ

3.6 ปรับปรุงวิธีการตัดไม้ เพื่อให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ มีหลายวิธีเมื่อรวมความแล้วก็จะทำให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์

3.7 การใช้ไม้อย่างประหยัด และคุมค่าจากแนวทางการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าว หากจะให้ได้ผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริงจำเป็นที่ทุกคนจะต้องร่วมมือกัน ไม่เข้าไปดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งภายในป่าจนเกินกำลังผลิตของป่า และปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือที่สังคมหรือชุมชนกำหนดไว้ เพื่อที่ป่าไม้จะได้คงอยู่และอำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

สรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การดูแล ปกป้องปลະ การฟื้นฟูรวมทั้งการปลูกป่า เพื่อให้รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างชาญฉลาดด้วยชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตระหว่างป่ากับชุมชนให้มากที่สุด โดยมีการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนให้น้อยที่สุดจากการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ จากป่า ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จะไปช่วยส่งเสริม เผยแพร่และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าของชุมชนบ้านลาดห่อ เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ให้รู้จักวางแผนทรัพยากรป่าไม้และอนุรักษ์ร่วมกัน เช่น การใช้ป่าไม้ การเก็บรักษา การบูรณะ ซ่อมแซม การฟื้นฟู ป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต เพื่อรักษาทรัพยากรป่าไม้วัดตลอดชั่วลูกชั่วหลานตลอดไป ดังตัวอย่างงานวิจัยที่ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมมาดังนี้

ศรีสุตา รัตน์ะ (2548, หน้า 42) ได้ศึกษาเรื่องทรัพยากรป่าไม้ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าของชุมชน พบว่า ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน น่าน

แม่ฮ่องสอน ลำปาง เชียงราย และพะเยา ชาวบ้านได้ใช้วิธีการอนุรักษ์ป่า โดยแบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของต้นน้ำลำธาร ห้ามชาวบ้านบุกรุกทำลาย และตัดฟันต้นไม้ ป่าใช้สอยซึ่งสามารถเก็บหาของป่า ทำเชื้อเพลิงโดยมีกติกาที่ยอมรับร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีมาตรการป้องกันคนนอกบุกรุกทำลาย

มีชัย วงษ์อุบ (2558, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก พบว่า 1) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ การปลูกป่า การดูแลรักษาป่า และการป้องกันไฟป่าอยู่ในระดับปานกลางมี 1 ด้าน คือ การป้องกันรักษาป่า 2) แนวทางพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน พบว่า การป้องกันรักษาป่า ควรมีการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้แก่ประชาชน การปลูกป่าต้องการให้มีการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย การดูแลรักษาป่าไม้ ควรมีการสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์รักษาป่าในพื้นที่ไม่ให้เกิดตัดทำลาย การป้องกันไฟป่าต้องการให้มีการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย มี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการป้องกันรักษาป่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรขอความร่วมมือกับกรมป่าไม้ให้ออกเอกสารสิทธิ์พื้นที่ทำกินให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 2) ด้านการปลูกป่าควรให้มีการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย 3) ด้านการดูแลรักษาป่าไม้ควรมีการสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์รักษาป่าในพื้นที่ไม่ให้เกิดตัดทำลาย 4) การป้องกันไฟป่าควรมีการเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันป่าไม้ การป้องกันไฟป่า และการทำแนวกันไฟ

สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์ (2559, หน้า 47) การใช้ประโยชน์ อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำอย่างมีสมดุล พบว่า ผลการถอดบทเรียน ปี2554 นครสวรรค์ประสบปัญหาอุทกภัย 10 อำเภอ อำเภอชุมแสงน้ำท่วมมากที่สุด ร้อยละ 25.27 แต่อำเภอเมืองเสียหายสูงสุด จำนวน 32,000 ล้านบาท ส่วนแนวทางในการใช้ประโยชน์ อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำอย่างมีสมดุล ได้แก่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การเตรียมพร้อม และการปลูกจิตสำนึก สร้างความตระหนัก ซึ่งต้องช่วยกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติสำคัญและฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมโดยยึดหลักความสมดุลของ

ระบบนิเวศ สู่วิถีชีวิตที่มั่นคงด้านทรัพยากรน้ำ ผลการพัฒนาภูมิวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำ
จำนวน 1,000 เล่ม สู่อุทิศเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน
ในการใช้ประโยชน์อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร น้ำอย่างมีสมดุล

สรยุทธ คาน (2560, หน้า 169 – 170) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมของชุมชนกรณีศึกษา : ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาศึกษาการเรียนการสอน
วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ของชุมชน กรณีศึกษาโครงการวิจัยและพัฒนาศึกษาการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น
เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ 1) หลักการและ
แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ
3) ขั้นตอนในการดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยองค์ประกอบที่ 1) หลักการและ
แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและทฤษฎีด้าน
กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและวิทยาการ ด้านสิ่งแวดล้อมที่ผสมผสานเชื่อมโยงกับ
วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ที่เสื่อมโทรมและการสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หายาก
สำหรับองค์ประกอบที่ 2) วัตถุประสงค์ เพื่อให้เป็นกระบวนการในการดำเนินงาน
ให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและ
องค์ประกอบที่ 3) ขั้นตอนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน
ย่อย ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักร่วมกันในการใช้
ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน (ระยะก่อเกิด) ขั้นตอนที่
2 การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ ด้วยทักษะกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงปฏิบัติ
เพื่อปรับปรุง/แก้ไขทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม/เปลี่ยนแปลงไป (ระยะ
พัฒนา) และขั้นตอนที่ 3 การควบคุมและการเผยแพร่กิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ยั่งยืน (ระยะขยายผล)

ธงรบ ชุนสงคราม (2560, หน้า 1018) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนกรณีศึกษา : ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ ตำบลพุนพิน
อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า 1) การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกพืช
หมุนเวียน การปล่อยหญ้าช่วยยึดดิน การสืบชะตาน้ำ การสร้างฝายกั้นน้ำ และการ
อนุรักษ์ป่าไม้ตามความเชื่อเรื่องป่าดอนปู่ตา การบวชป่าและทำบุญป่า 2) สถานการณ์

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาปะคำ เริ่มเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2528 โดยหน่วยงานทางราชการได้ให้ประชาชนในพื้นที่จับจองพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อทำเป็นพื้นที่เกษตร ทำให้คนในชุมชนเข้าไปจับจองพื้นที่ป่าชุมชน โดยไม่ทราบข้อมูลว่าเป็นพื้นที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนายทุนเข้าไปบุกรุก แผ้วถางครอบครองทำประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งปลูกยางพารา มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส ป่าชุมชนจึงไม่สามารถฟื้นตัวได้และที่ผ่านมามีคนในชุมชนไม่มีแนวทางในการป้องกัน รักษาทรัพยากรป่าชุมชนอย่างชัดเจน และ 3) แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาปะคำ ผลจากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคิดเป็นมูลค่าที่เกิดจากป่าชุมชนทั้งใช้กินและนำไปจำหน่ายเป็นเงินจำนวน 232,545 บาท/ปี จึงเป็นชุดข้อมูลในการตัดสินใจให้กับชุมชนได้วางแผนในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าชุมชนและแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนอย่างคุ้มค่า ได้แก่ การตั้งกฎกติกาและบทลงโทษ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ เป็นคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชน มีอำนาจตัดเค็ดอน ปรับ จับส่งดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สร้างเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชน สร้างหลักสูตรท้องถิ่นด้านพืชสมุนไพรและการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาจัดการป่าชุมชน เช่น การประกาศให้วันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี คนในชุมชนจะต้องร่วมกันทำบุญป่า บวชป่า ปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านชุมชน ทำความสะอาดแหล่งน้ำ เพื่อเป็นการป้องกันรักษาป่าชุมชนไม่ให้ถูกทำลายอีกต่อไป

4. แนวคิดการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

การฟื้นฟู หมายถึง การฟื้นฟูสภาพของภูมิทัศน์ อาคารสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้กลับอยู่ในสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งโดยปกติแล้วจะทำในระดับเพียงการซ่อมแซมให้มีสภาพดีและอาจรวมถึงการปรับปรุงสภาพเล็กน้อยเพื่อให้สะดวกแก่การใช้งาน (เดชา บุญค้ำ, 2536) ส่วนการฟื้นฟูระบบนิเวศ คือ การเร่งกระบวนการทางธรรมชาติ เพื่อให้การพัฒนาระบบนิเวศเกิดขึ้นเร็วกว่าที่จะต้องเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ทำให้ระบบนิเวศทำหน้าที่ได้ตามปกติอีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยพื้นฐานความเข้าใจทางนิเวศวิทยาเป็นหลักของการฟื้นฟู ซึ่งปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาความสำเร็จของการฟื้นฟูนั้น ประกอบไปด้วย 1) ความยั่งยืน สำหรับระบบนิเวศที่ฟื้นฟูกลับมานั้นจะต้องสามารถรักษาความต่อเนื่องและคงความเป็นระบบไว้ด้วยตัวเอง แม้ว่า ในขั้นแรกเริ่มของการฟื้นฟูจะมีสิ่งใหม่เกิดขึ้น การปลูกทดแทน 2) ความสามารถในการต่อต้านรุกราน กล่าวโดยปกติระบบนิเวศ

ตามธรรมชาติจะสามารถต้านทานการรุกรานของสิ่งแปลกปลอมจากภายนอกได้ ดังนั้นการรุกรานจึงเป็นอาการของความผิดปกติที่แสดงออกถึงสภาวะของทรัพยากรที่ไม่สมบูรณ์ทั้งดิน น้ำ ลม อาหาร จึงทำให้ขาดปฏิสัมพันธ์ภายในสังคมของสิ่งมีชีวิตภายในป่า ที่สอดคล้องกัน 3) ความสามารถในการสร้างผลผลิต 4) ความสามารถในการรักษา สารอาหาร ทั้งนี้ระบบนิเวศแบบเปิดจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนสารอาหารระหว่างระบบ กับสิ่งแวดล้อมที่ให้และรองรับ แต่ระดับของการแลกเปลี่ยนระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อม จะไม่เท่ากัน ดังนั้นระบบที่มีการฟื้นฟูจะต้องมีความสามารถในการรักษาสารอาหารเอาไว้ ในระดับที่ใกล้เคียงกับระบบเดิม

สรุปได้ว่า การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากป่า มาตรการในการคุ้มครอง บูรณะ รักษาต้นไม้ที่เกิดตามธรรมชาติและการปลูกเพิ่มเติมพันธุ์ ไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ต้องการได้รับการฟื้นฟูอยู่ในเขตป่าไม้ภูมิต่างและภูมิละเอียด ที่ได้กำหนด ให้เป็นเขตฟื้นฟูป่าไม้ธรรมชาติของบ้านลาดห้อย รวมทั้งระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายเกี่ยวกับ ป่าไม้ แผนผังบริเวณอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนและคณะกรรมการคุ้มครองป่าชุมชน เพื่อให้ ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์และ หวงแหนทรัพยากรป่าไม้ไว้ในชุมชนของตนเอง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประเสริฐ เย็นวัฒนา และคุณ โทชน์ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาและ ฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว พบว่า ชุมชนโคกหนองน้ำขาวเดิมในอดีตเป็นป่าที่มีสภาพ อุดมสมบูรณ์มาก ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ โดยไม่ขออนุญาตใคร และไม่ได้ มีกฎระเบียบข้อบังคับใด ๆ ไม่มีการจัดการทรัพยากรแต่อย่างใด จึงส่งผลให้ทรัพยากรที่มี อยู่ถูกทำลายและค่อย ๆ ลดลงเนื่องจากประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงการใช้ ประโยชน์ และการบำรุงรักษา โดยปัญหาเกิดจากการลักลอบตัดไม้เนื่องจากบุคคลภายใน และภายนอกชุมชน การบุกรุกเขตป่าเนื่องจากไม่มีการกำหนดแนวเขต คณะกรรมการ ป่าชุมชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในการดูแลรักษา และการไม่บังคับใช้กฎระเบียบ และข้อกำหนดต่าง ๆ แนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวให้เกิดความ อุดมสมบูรณ์และยั่งยืน คือ การจัดการพื้นที่ การปลูกเสริมป่า การควบคุมไฟป่า การตัด ถนนสัญจรรอบชายป่า การอนุรักษ์ป่า การพัฒนาการทางด้านเกษตรกรรม การวางแผน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คือ ทำให้ ทรัพยากรที่มีจำนวนลดน้อยลงกลับฟื้นฟูให้มีสภาพสมบูรณ์ ใช้เป็นสถานที่เก็บของป่าและ

เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งสมุนไพร หรือใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิง และคอกสัตว์เลี้ยง

ศรีสุตา รัตนะ (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ของชุมชนป่าต้นน้ำ อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร พบว่า ปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ปัญหาสาธารณสุขโรค ปัญหาหนี้สิน ปัญหาเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกิน ปัญหาการศึกษาและปัญหาสารเคมีตกค้าง ซึ่งดินมีความรุนแรงมาก ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ มีน้อยมาก สาเหตุมาจากกลุ่มนายทุนผู้มีอิทธิพล กลุ่มข้าราชการ และกลุ่มชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอาศัยทำกิน ซึ่งชุมชนมีปัจจัย เงื่อนไข ทั้งภายในและภายนอก คือ องค์กรผู้นำ องค์กรที่ปรึกษา กติกาชุมชน จิตสำนึกจากพื้นฐานเดิม และสภาพทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นของชุมชนพบว่า ชุมชนมีทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิม และภูมิปัญญา ที่ปรับเปลี่ยนจากดั้งเดิมเป็นสมัยใหม่ บลعهภูมิปัญญาคิดค้นขึ้นใหม่ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาชุมชน จนกระทั่งชุมชนพึ่งตนเองได้

ประเสริฐ เย็นวัฒนา (2554, หน้า 45) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว พบว่า ป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวเดิมในอดีตเป็นป่าที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์มาก ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์โดยไม่ต้องมีการขออนุญาตและไม่ได้มีกฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับการควบคุม ไม่มีการจัดการทรัพยากรในทางที่ถูกต้อง ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในป่าชุมชน แห่งนี้ค่อย ๆ ลดลงเนื่องจากประชาชนขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้ประโยชน์และบำรุงรักษา ปัญหาในการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว คือ ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากบุคคลภายในและภายนอก ปัญหาการบุกรุกที่ป่าชุมชนเพราะยังมิได้กำหนดแนวเขต ปัญหาด้านองค์กรของคณะกรรมการป่าชุมชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในการดูแลรักษา และปัญหากฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ไม่สามารถนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมและมีผลบังคับใช้อย่างจริงจัง ส่วนแนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และยั่งยืน คือ การจัดการพื้นที่การปลูกเสริมป่า การควบคุมไฟป่า การตัดถนนสัญจรรอบชายป่า การอนุรักษ์ป่า การพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรม การวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คือ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำนวนลดน้อยลง ฟื้นฟูให้สภาพให้เกิดเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ใช้เป็นสถานที่เก็บของป่า

เป็นแหล่งหาอาหารเป็นแหล่งสมุนไพรหรือใช้ประโยชน์จากไม้ นำเอามาเป็นเชื้อเพลิงรวมทั้งใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

ชลธิชา กำลังทรัพย์ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ป่าไม้ในพื้นที่แนวกันชน : กรณีศึกษาพื้นที่แนวกันชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ พบว่า สภาพของผืนป่าถูกระแทกมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้และระบบนิเวศน้อย เมื่อเทียบกับระยะที่มีหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ป่าถูกระแทก สำหรับแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการและฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ป่าไม้ ได้แก่ การฟื้นฟูสภาพพื้นที่ก่อนปลูกป่า นิเวศภูมิทัศน์มิใช่เป็นเพียงแค่การปลูกป่าเท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงโครงสร้างของภูมิทัศน์ป่าธรรมชาติและความหลากหลายของระบบนิเวศ และการเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการของทางภาครัฐ ทั้งในเรื่องเงินทุน เทคนิค วิธีการ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

สรุปได้ว่า การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากป่า มาตรการในการคุ้มครอง บูรณะ รักษาต้นไม้ที่เกิดตามธรรมชาติและการปลูกเพิ่มเติมพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ต้องการได้รับการฟื้นฟูอยู่ในเขตป่าไม้กลุ่มต่างและถูกละเลย ที่ได้กำหนดให้เป็นเขตฟื้นฟูป่าไม้ธรรมชาติของบ้านลาดห้อย รวมทั้งระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายเกี่ยวกับป่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของศรีสุดา รัตนะ, (2548); ประเสริฐ เย็นวัฒนา, (2554); ชลธิชา กำลังทรัพย์, (2554) ได้กล่าวถึงการฟื้นฟูป่า ประกอบด้วย การปลูกป่า การจัดการพื้นที่การปลูกเสริมป่า การควบคุมไฟป่า การตัดถนนสัญจรรอบชายป่า การอนุรักษ์ป่า การพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรม การวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และข้อมูลข่าวสารในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

5. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ เช่น บุษบง พุฒพรหม (2545, หน้า 23) กล่าวว่า หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน และเข้าร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เมื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การเพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ได้ ราเมศร์ พรหมชาติ (2545, หน้า 76) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนและชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนและชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนใน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนการวางแผนแก้ไขปัญหา ขั้นตอนการปฏิบัติงานตามแผนและขั้นตอนการติดตามประเมินผล และ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2545, หน้า 45) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยการกระทำการงานดังกล่าวในช่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ชัดเจนว่า เชื่อถือไว้ใจได้ ขณะทีบุญเลิศ เลี้ยวประไพและคณะ (2546, อ้างถึงใน ตุลยราศรี ประเทศ, 2556 หน้า 56) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่และกิจกรรมด้านต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล และ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2546, หน้า 12 อ้างถึงใน สุรจิตร์ อุตะเกา (2540, หน้า 12) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อมาถึงตัวประชาชนเอง และทัศนะของ ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2546, หน้า 196 - 198) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นและ คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ อ้างถึงใน นवलน้อย ตริรัตน์และคณะ (2546, หน้า 34 - 45) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและส่งเสริมธรรมาภิบาล ตลอดจนการบริหารงาน

หากประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร อีกทั้งยังเป็นการป้องกันการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมนักการเมืองกับสังคมนั้น

สำหรับทัศนะของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547, หน้า 24) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์การต่าง ๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาการตัดสินใจ การวางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจและ 2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้ขาดตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ ซึ่งขณะที่ชมนาท รัตมณี และคณะ (2548, หน้า 21) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการแสดงออกของประชาชนในลักษณะต่าง ๆ ที่มีโครงการพัฒนาต่าง ๆ หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือนำไปสู่การส่งเสริมและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ได้แก่ ร่วมศึกษาสภาพปัญหา ร่วมวางแผนพัฒนา ร่วมดำเนินการพัฒนา ร่วมอุทิศสิ่งของและทุนทรัพย์ และร่วมประเมินผลโครงการ ในทัศนะของอรพินท์ สพิโชคชัย (2548, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนหรือประชาชนในการที่เข้ามาร่วมมือบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาของภาครัฐ

ทัศนะของมนัส สุวรรณ (2549, หน้า 62) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการดำเนินการใด ๆ ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องเป็นการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนหรือมากที่สุด มิใช่มีส่วนร่วมเพียงขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งเท่านั้นและชัยวรรณ สมศิริรัตน์ (2548, หน้า 9) ได้สรุปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่เกี่ยวกับบุคคลทุกระดับ โดยเกี่ยวกับการแสดงความรู้สึก การเป็นเจ้าของ การแสดงความรู้สึก นึกคิด และการร่วมแสดงออกถึงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามผล และทัศนะของ

โกวิท พวงงาม (2550, หน้า 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาว่าควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนแต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและการประเมินผลงาน ขาดการมีส่วนร่วมและชาวชนบทย่อมไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี และได้ประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกัน โอกาสต่อไปจึงอาจประสบความล้มเหลว

รัตน บุษมัตถะ (2550, หน้า 6 - 7) ได้สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจากการทำงานของตนเองเป็นขั้นตอน ดังนี้ 1) ร่วมค้นหาปัญหาและความต้องการพื้นฐานของชาวชนบท 2) ร่วมวิเคราะห์สาเหตุปัญหา ตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สมควร 3) ร่วมปฏิบัติกร เพื่อแก้ไขปัญหาที่เลือก 4) ร่วมปฏิบัติกร เพื่อแก้ไขปัญหาที่เลือก ซึ่งจะส่งผลให้ชาวชนบทมีความรู้สึกผูกพันเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานช่วยให้กิจกรรมการพัฒนาต่อเนื่องและยังเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน 5) ร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมนั้น ๆ และ 6) ติดตามประเมินผล เพื่อหาข้อดี ข้อด้อย อันเกิดจากการดำเนินกิจกรรมพัฒนาซึ่งจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป เช่นเดียวกับ ฌพรรษ์สรณ์ สมสันต์ (2550, หน้า 25) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมเป็นการเข้าร่วมประชาชนตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ระดับกลุ่มหรือระดับท้องถิ่นในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนโดยการให้ข้อมูลแสดงความ

คิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน พระมหาประกาดิต สิริเมธ (2556, หน้า 8) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาทเกี่ยวข้องในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลและร่วมประเมินผลหรือติดตามแก้ไขการดำเนินงาน และในส่วนทัศนะของ วันกวี คุ่มคง (2557, หน้า 5) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นต้นอย่างมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้และวรมณีย์ บุญวานิช (2557, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึงการดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของบุคคลของกลุ่มหรือองค์กร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทางความคิด การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล จนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศ เช่น Cohen & Uphoff (1981, p. 6) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือสมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่

- 1) การตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
- 2) เสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- 3) การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และ
- 4) การประเมินผลของโครงการ โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

Kasperson & Breibart (1974, p. 23) อ้างถึงใน กรมกิจการพลเรือนทหารบก, หน้า 59) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนจะเป็นผู้กระทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ในกระบวนการพัฒนา มี 2 ด้าน คือ ประชาชนสามารถแสดงบทบาทหน้าที่สร้างสรรค์ได้ผลของกิจกรรมที่ประชาชนได้ทำไปจะสะท้อนกลับไปสู่ประชาชนเหล่านั้น และ Cohen and Uphoff (1981, p. 6) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมใน 4 มิติ ได้แก่

- มิติที่ 1 การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
- มิติที่ 2 การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- มิติที่ 3 การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานและมิติที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

United Nation (1981, p. 5) และ Reeder (1974, p. 39) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วม ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะ

สังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม ในส่วนของ United Nations Huyuth Cao (1986, unpagged) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถมีโอกาสเข้าดำเนินการ มีอิทธิพลในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนา อีกทั้งยังได้รับผลแห่งการพัฒนาเสมอกันอีกด้วย โดยมีลักษณะคือ เข้าร่วมดำเนินการในความพยายามในการพัฒนาได้รับส่วนแบ่งในผลประโยชน์ของการกระทำตามที่ควรจะเป็น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผน รวมทั้งกิจกรรมในโครงการ

องค์การสหประชาชาติ 1997, unpagged (อ้างถึงใน ชูเกียรติ เปี่ยมศรี, 2543, หน้า 21 - 22) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำและเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ ดังนี้ 1) ในกระบวนการตัดสินใจซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากร 2) ในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ ทศนะของ Erwin (1976, unpagged) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ร่วมคิดตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ให้ความสำคัญสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหาาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนบ้านลาดห่อไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องกัน โดยใช้ความรู้ความสามารถ วัสดุอุปกรณ์ เข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการดำเนินการตั้งแต่การปลูกป่า ป้องกัน การบูรณะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม เช่น Parsons & Shill (1951, p. 279) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการกระทำทางสังคมซึ่งได้อธิบายการกระทำทางสังคมของมนุษย์ในลักษณะที่สามารถนำไปปรับใช้กับสังคมโดยทั่วไป การกระทำใด ๆ ของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของแต่ละคน ระบบสังคมและวัฒนธรรมในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ซึ่งวัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ความสนใจและระบบค่านิยมของบุคคล ทศนะของ Reeder (1974, p. 195) ได้อธิบายถึงเหตุผลการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล

ว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการซึ่งเรียกว่า ความเชื่อ หรือความไม่เชื่อไม่ได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านกล่าวคือ 1) เป้าประสงค์ (Goals) กิจกรรมวัตถุประสงค์ คุณลักษณะ ความเชื่อ ความเชื่อความรู้ กิจกรรมหรือสภาพความเป็นอยู่ที่บุคคลปรารถนาและต้องการหรือไม่ต้องการและผู้กระทำพยายามหลีกเลี่ยง ผู้กระทำอาจต้องการเพื่อตนเองหรือใช้เป็นเครื่องมือหรือวิธีการที่จะนำไปสู่การประพฤติกและการปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงเป้าหมายอื่น ๆ 2) ความเชื่อ (Belief) คือ การรับรู้หรือความเข้าใจ (ความคิดความรู้) ของแต่ละบุคคลหรือของกลุ่มต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และลักษณะของสิ่งต่าง ๆ พฤติกรรมของสิ่งต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ความรู้สึกที่ผู้กระทำทางสังคมใด ๆ ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่เสมอ 3) ค่านิยม (Value Standard) คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรจะเป็นและเป็นสิ่งที่ผู้กระทำรับรู้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของวิถีทางในการดำเนินชีวิตของเขา ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เช่น ระบบความเชื่อ ทศนะคติ พฤติกรรม คุณลักษณะ กิจกรรมงานสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ผู้กระทำเชื่อว่าวิธีการปฏิบัติบางอย่างเป็นสิ่งที่ดีหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบด้วยที่จะยึดถือปฏิบัติมากกว่าวิธีปฏิบัติอย่างอื่น ค่านิยมของผู้กระทำทางสังคมจะแสดงออกทางทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้กระทำไปตามค่านิยมของเขา 4) นิสัยและขนบธรรมเนียม (Habits and Custom) คือ แบบอย่างพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้สืบต่อกันมาด้วยประเพณีและถ้ามีการละเมิดจะถูกบังคับด้วยการที่สังคมไม่เห็นชอบด้วย ไม่มีทางอนุมัติหรือลงโทษอย่างเด็ดขาดจากรัฐหรือตัวบทกฎหมายในการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้กระทำทางสังคม ส่วนหนึ่งเนื่องจากแบบอย่างพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้ 5) ความคาดหวัง (Expectation) คือ การรับรู้ของผู้กระทำทางสังคมว่าผู้อื่น บุคคล กลุ่มหรือสังคมโดยทั่วไปอยากให้เขาเชื่อ รู้สึกหรือประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์นั้น ความคาดหวังประกอบด้วย สิ่งที่ผู้กระทำคิดว่าเขาควรเชื่อ รู้สึกและประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ผู้อื่นต้องการ

ดังนั้น ในการตัดสินใจกระทำพฤติกรรมของบุคคลส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการคาดหวังของบุคคลอื่นด้วย 6) ข้อผูกพัน (Commitment) คือ สิ่งที่ผู้กระทำเชื่อว่าเขาผูกพันที่จะต้องกระทำให้สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบันเขาจะต้องเคร่งครัดต่อปัญหาที่เขาเกี่ยวข้องโดยตรงหรือโดยทางอ้อม ผู้กระทำจะต้องกระทำตามข้อสัญญาที่ได้ให้ไว้กับผู้อื่นถึงแม้ว่าผู้กระทำอาจจะไม่ชอบกระทำอย่างอื่น ซึ่งเขาก็มีอิสระพอที่จะเลือกกระทำได้แต่เขาก็จะไม่กระทำขอมูลผูกพัน มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการ

กระทำทางสังคม เพราะผู้กระทำตั้งใจที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ เนื่องจากเขารู้สึกว่าเขามีข้อผูกพันที่ต้องทำ 8) โอกาส (Opportunity) คือ ความเชื่อของผู้กระทำที่มีผลต่อสถานการณ์หรือข้อกำหนดและทางเลือกที่มีอยู่ โอกาสจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำของบุคคล ผู้กระทำมักจะตัดสินใจเข้าร่วมในการกระทำทางสังคม เมื่อเขาพิจารณาแล้วเห็นว่าภายใต้สถานการณ์นั้นโอกาสเปิดให้เขาเลือกกระทำได้ ดังนั้นการที่ผู้กระทำตัดสินใจและเลือกพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับลักษณะของโอกาสที่มีในสถานการณ์นั้น 9) ความสามารถ (Ability) คือ การรับรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลังขีดความสามารถของเขาในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนกระทั่งสามารถบรรลุความสำเร็จได้ภายใต้สถานการณ์นั้น การที่ผู้กระทำตระหนักถึงความสามารถของเขานี้จะนำไปสู่การตัดสินใจและการกระทำทางสังคม เพราะเขารู้ว่าถ้าตัดสินใจกระทำแล้ว เขามีความสามารถที่จะกระทำได้นั่นเอง โดยทั่วไปการกระทำพฤติกรรมใด ๆ นั้น บุคคลจะพิจารณาความสามารถของตนเองเสียก่อน และ 10) การสนับสนุน (Support) คือ การช่วยเหลือหรือการคัดค้านซึ่งผู้กระทำเชื่อว่า เขากำลังได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตัวเขาเองจะเป็นผู้เลือก ดังนั้นผู้กระทำมีแนวโน้มเพียงที่จะตัดสินใจและพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเมื่อผู้กระทำรู้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากผู้อื่น การสนับสนุนจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำทางสังคม

ในส่วนทัศนะของ Roger (1973, pp. 172 – 183) ปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมใหม่ ๆ ในชุมชนหรือยอมรับสิ่งใหม่ ๆ คือ การติดต่อสื่อสารและลักษณะส่วนตัวของบุคคลนั้น ๆ ระบุว่า การที่บุคคลจะมีการรับของใหม่ย่อมขึ้นกับกระบวนการติดต่อสื่อสารอื่น ได้แก่ ช่องทางการสื่อสารและปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลคือ 1) ช่องทางการสื่อสาร เป็นวิธีการที่ผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารสองลักษณะได้แก่ ช่องทางสื่อมวลชน (Mass Media Channel) เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือสื่อประเภทอื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น และช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Channel) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลเพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร 2) ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว (Personal Characteristic) ประกอบด้วย อายุ สถานภาพ ฐานะทางสังคม การศึกษา รวมถึงรายได้ ขนาดของที่ดิน การถือครองที่ดิน และความสามารถเฉพาะอย่าง (Specialization)

3. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้ ณิชapakต์ ขนอม (2550, หน้า 25) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ 1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน 2) ร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ของชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน 3) ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขสนองความต้องการของชุมชน 4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีและจัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 6) ร่วมการลงทุนในโครงการหรือกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและการบำรุงรักษา โครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชน และรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไปและ

วมณีย์ บุญวานิช (2557, หน้า 9) ได้กล่าวถึงกระบวนการการมีส่วนร่วม มี 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการร่วมคิดร่วมวางแผน คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ร่วมวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมหรือปรับปรุงกิจกรรม ด้านการร่วมลงมือปฏิบัติ คือ การที่ประชาชนมีการสนับสนุนและเข้าร่วมกิจกรรม ด้านการร่วมกันปันผลประโยชน์ คือ การที่ประชาชนมีผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมและด้านการร่วมติดตามประเมินผล คือ การที่ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของตนเองจากการเข้าร่วมกิจกรรม

สำหรับทัศนะของ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2557, หน้า 67) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าถึงปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนถึงความต้องการของชุมชน 2) ร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือตอบสนองความต้องการของชุมชน 3) ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขตลอดจนสนองต่อความต้องการของชุมชน 4) ร่วมกันตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มี

ประสิทธิภาพและประสิทธิผล 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมหรือโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ และ 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปาริชาติ วัลย์เสถียรและคณะ (2546, หน้า 200) ได้กล่าวว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมเริ่มจาก การค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผน การดำเนินการกิจกรรม การร่วมรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล ทศนะของ Cohen & Uphoff (1980, pp. 213 – 218) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) 2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ Implementation 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) และทศนะของ WHO/Unicef ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และประการสำคัญ คือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง 2) การดำเนินกิจกรรมประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารจัดการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงิน 3) การใช้ประโยชน์โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ และ 4) การได้รับประโยชน์โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมกัน

ส่วนทศนะของอคิดิน รพีพัฒน์ (2547, หน้า 49) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ขั้นที่ 2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา ขั้นที่ 3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ไขปัญหา และขั้นตอนที่ 4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในการแก้ไขปัญหามา ขั้นที่ 5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพิจารณา และวิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2547, หน้า 44) ได้สรุปและนำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่ 1 คือ การคิด การตัดสินใจ การวางแผนและการลงมือปฏิบัติ และลักษณะที่ 2 ได้แก่ การกำหนดปัญหา การวางแผน การดำเนินงานและการประเมินผล การบำรุงรักษาและพัฒนาให้คงไว้

เจมส์ คัดด์ ปิ่นทอง (2525, หน้า 78) ได้แบ่งขั้นตอนในการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ชุมชนเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวบ้านยังไม่เข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเอง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์และในอีกแง่หนึ่งประชาชนเป็นผู้ที่อยู่กับปัญหาย่อมเป็นผู้แก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนในการดำเนินกิจกรรม สำหรับการดำเนินการวางแผนเป็นขั้นตอนที่ขาดไม่ได้หากประชาชนไม่ได้เข้าร่วมในการวางแผน การดำเนินกิจกรรมประชาชนก็ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้เองโดยที่ไม่มีผู้ช่วย 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและ ปฏิบัติงานในส่วนนี้คือ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสามารถของประชาชนแต่ละคนนั่นเอง โดยที่ใครมีเงินทุนก็สามารถช่วยเหลือด้านเงินทุน หากใครไม่มีเงินทุนก็สามารถช่วยเหลือได้ด้านแรงงานได้ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งประโยชน์เกิดขึ้นหากประชาชนมีส่วนร่วมคือ การที่จะทราบข้อดี ข้อเสียของตนเองได้ ทศนะของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2547, หน้า 61 - 63) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาชุมชน เป็นการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมและการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร/ งานวิจัย 2) การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอภิปราย ถกเถียงและแสดงความคิดเห็น 3) การลงมือปฏิบัติตามแผนโดยชาวบ้าน มีส่วนร่วมจากขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นตอนที่ 2 ด้วยความศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเองต่อการพัฒนาชุมชน 4) การประเมินผลโดยชาวบ้านด้วยการกำหนดขั้นตอนในการทำประเมินผล ตลอดจนดูแลปัญหาที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการประเมินเพื่อจะได้แก้ไขอย่างท่วงที WHO/UNICEF (1978, pp. 41 - 49) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน 1) ขั้นตอนการวางแผน 2) ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม 3) ขั้นตอนการใช้ประโยชน์ และขั้นตอนที่ 4 การได้รับผลประโยชน์

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527, หน้า 54) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงความต้องการของชุมชน 2) ร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขตลอดจนสนอง

ความต้องการของชุมชน 4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ ต่อส่วนรวม 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงาน 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุ เป้าหมายที่วางไว้ และ 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

เจมส์ คีดี ปิ่นทอง (2525, หน้า 70) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและ ปฏิบัติงาน และ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน และพัฒน์ บุญยรัตน์ พันธุ์ (2527, หน้า 18) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีขั้นตอนตั้งแต่การ วางแผนโครงการ การเสียสละกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใด ๆ ที่มีอยู่ใน ชุมชน

กรรณิการ์ ชมดี (2524, หน้า 89) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมประชุม (Attendance at meetings) 2) การมีส่วนร่วมออก เงิน (Financial contribution) 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (Membership on committees) 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of leadership) 5) การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer) 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (Solicitor) 7) การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (Customers) 8) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม (Entrepreneur) 9) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน หรือเป็นลูกจ้าง (Employee) และ 10) การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material contribution)

อภิญา กังสนารักษ์ (2544, หน้า 14 – 15) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของ ปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของ ความต้องการ 2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ 3) การมี ส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการโดยร่วมช่วยเหลือด้าน ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการเพื่อให้รู้ว่า

ผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือการประเมินผล

วันกวี คุ่มคง (2557, หน้า 5) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วยขั้นตอน 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อาจเป็นการตัดสินใจในระยะแรกเริ่ม การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมและตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม ขั้นตอน 2 การมีส่วนร่วมดำเนินงาน หมายถึง การเข้าร่วมโครงการให้การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การร่วมบริหาร หรือร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ และ ขั้นตอน 3 การมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล หมายถึง การควบคุมตรวจสอบ การดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

Fornaroff (1980, p. 104) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมายตลอดจนการติดตามประเมินผล 2) การดำเนินงาน 3) การใช้บริการจากโครงการ และ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

White (1980, unpagged) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 มิติ คือ มิติที่ 1 คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรไม่ควรทำและทำอย่างไร มิติที่ 2 คือ การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ มิติที่ 3 คือ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และมิติที่ 4 คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสหัสวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามของปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้ ศักดิ์สิทธิ์ แยมศรี (2543, หน้า 10) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้ 1) ความศรัทธา ความเกรงใจต่อสิ่งที่เคารพนับถือ 2) สถานภาพทางสังคม 3) สถานภาพทางเศรษฐกิจ 4) สถานภาพทางอาชีพ และ 5) ที่อยู่อาศัย นเรศ สงเคราะห์สุข (2542, หน้า 76) ได้สรุปไว้ว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการ คือ 1) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้โดยจัด

เวที วิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ผูกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติ ถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม และ 2) การพัฒนาผู้นำเครือข่ายเพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้ความสามารถที่มีอยู่จะช่วยให้ริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหาหรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน ส่วนทัศนะของ อุดมศักดิ์สินธิพงษ์ (2552, หน้า 8) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่สำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ 1) ด้านนักพัฒนา ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหากระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม 2) ด้านประชาชนต้องริเริ่มตัดสินใจกิจกรรมของตนเอง 3) การได้รับสนับสนุนจากภายนอก เช่น ด้านเทคนิค วิทยากร การประสานงานและวัสดุ อุปกรณ์ ออฟฟิศ สเปซไคซ์ (2538, หน้า 78) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนโดยใช้กระบวนการ AIC เป็นเครื่องมือ ไว้ดังนี้ 1) การเตรียมความพร้อมของชุมชนและการศึกษาชุมชนร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน 2) การติดตามผลและการให้การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้กิจกรรมการพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาของชุมชน ส่วนทัศนะของประยูร ศรีประสาธน์ (2542, หน้า 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ และเพศ 2) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม และ 3) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2537, หน้า 15) ได้กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร เป็นต้น 2) ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มที่ที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็ช่วย เป็นต้น และ 3) อำนาจบังคับ

ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส เป็นต้น

ประชุม สุวดีถิติ (2551, หน้า 32) กล่าวถึงเงื่อนไข ฐานของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาภาคพื้นฐานของประชาชน 4 ประการ คือ 1) ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผน จัดการ บริการองค์กรและการใช้ทรัพยากรในที่สุดและ 2) ประชาชนจะต้องมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม

บุษยา ชุ่มชื่น (2555, อ้างถึงใน วันกะวี คุ่มคง, 2557, หน้า 13 – 15) นักวิชาการที่ได้ศึกษาวิจัยตลอดจนทำโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ได้เสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมโดยแยก เป็น 3 มิติ คือ มิติที่ 1 มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร (What participation are we concerned with) หรือเรียก อีกอย่างหนึ่งว่าประเภทของการมีส่วนร่วม (Kind of participation) โดยแยกได้เป็น 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision making) 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Participation in implementation) 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in benefits) และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation) มิติที่ 2 ใครที่เข้ามามีส่วนร่วม (Whose participation are we concerned with) ในส่วนนี้มีความหมายกว้างอีกคำหนึ่งคือ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (Popular participation) โดยแยกออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ 1) ผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่น (Local residents or local people) 2) ผู้นำท้องถิ่น (Local leader) 3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ (Government personal) และ 4) คนต่างชาติ (Foreign personal) ซึ่งในมิติที่ 2 นี้ คุณลักษณะของบุคคลที่ควรพิจารณาก็คือ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว การศึกษา อาชีพ รายได้ การแบ่งกลุ่มในสังคม ระยะเวลาที่อยู่ในสังคมสถานภาพของการถือครองที่ดิน สถานภาพของการได้รับการจ้างงานและระยะทางของที่พักที่ตั้ง โครงการความร่วมมือด้วย และมิติที่ 3 การมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (How is participation occurring with in the project) โดยแยกเป็น 4 ประเด็น คือ

1) พื้นฐานของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ ได้แก่ 1) แรงที่กระทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมาจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง และ 2) แรงที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมมาจากที่ใด

2. รูปแบบการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ ได้แก่ 1) รูปแบบขององค์การ และ 2) การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม

3. ขอบเขตของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ ได้แก่ 1) ระยะเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วม และ 2) ช่วงของกิจกรรม

4. ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ ได้แก่ 1) การให้อำนาจแก่ผู้เข้ามีส่วนร่วม 2) ปฏิสัมพันธ์ของคุณลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

Ajzen and Fishbein (1981, unpagged) กล่าวว่า สิ่งที่บุคคลตั้งใจจะกระทำ พฤติกรรมนั้น ขึ้นอยู่กับทัศนคติที่เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ บวกกับผลรวมของความเชื่อเกี่ยวกับการคาดหวังของบุคคลอื่น ๆ ที่ให้น้ำหนักตามแรงจูงใจให้ปฏิบัติตามความเชื่อนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลจะกระทำพฤติกรรมอย่างไรในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ขึ้นอยู่กับทัศนคติและแรงกดดันทางสังคม

World Health Organization (1981, unpagged) ได้เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริงของชาวชนบทที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่ง ๆ ทั้งในแง่ของการร่วมแรง ร่วมทรัพยากรหรืออื่น ๆ นั้นมีเหตุผล 2 ประการ คือ การมองเห็นว่าตนจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามีส่วนร่วม เนื่องจากการเข้ามีส่วนร่วมไม่ได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบแบบแผนและลักษณะการทำงานทำให้ประชาชนบางส่วนไม่เห็นช่องทางที่จะเข้าร่วมได้ ดังนั้นพื้นฐานโครงสร้างของช่องทางจึงควรมีลักษณะ ดังนี้

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบใด รูปแบบหนึ่ง ทั้งที่เป็นการเข้าร่วมในรูปแบบของตัวแทนหรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้

2.2 มีเวลากำหนดชัดเจน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพความเป็นจริงของตนเอง

2.3 กำหนดลักษณะของกิจกรรมให้แน่นอนว่าจะทำอะไร

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วมที่ผ่านมา แม้ประชาชน มีโอกาสเข้าร่วมของประชาชน แต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมายวิธีการหรือ

ผลประโยชน์ของกิจกรรมได้ เพราะต้องขึ้นอยู่กับกำหนัดและการจัดสรรของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งจุดนี้เองเป็นเงื่อนไขที่ไม่อาจก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงได้

Chaturvide and Mitro (1982, updated) เสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมที่จะก่อผลในการเริ่มต้นพัฒนาเชิงระบบไว้ 3 ประการ คือ

1. ความช่วยเหลือจากภายนอกระบบ ซึ่งอาจเป็นองค์กรพัฒนาของรัฐ เอกชน นักวิชาการและนักพัฒนา ในรูปของการช่วยเหลือด้านการเงิน การเมืองและความรู้ เทคนิค
2. ความพร้อมภายในระบบ เช่น ผู้นำ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและกายภาพ โอกาสเข้ามีส่วนร่วม วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น
3. การบำรุงรักษาระบบในรูปของสิ่งจูงใจ การบริหารจัดการองค์กรและกิจกรรมตลอดจนการแทรกแซงจากภายนอก

Kasperson and Breitbandm (1974, อ้างถึงใน พระมหาประกาศิต สิริเมโร, 2556, หน้า 77) ได้เสนอมาตรฐานระดับแรกของการจำแนกว่า การกระทำอะไรจึงถือว่าการมีส่วนร่วมหรือไม่ถือว่าการมีส่วนร่วม สรุปได้ คือ 1) การกระทำโดยแต่ละบุคคล มิใช่เป็นการกระทำโดยกลุ่มซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์หรือได้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เพราะการแสดงออกของแต่ละบุคคลในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะเห็นได้ถึงค่านิยม ความรับรู้และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ กิริยาที่ถือว่าการมีส่วนร่วมก็คือ กิริยาที่มีการแสดงต่อผลของการกระทำนั้นโดยตรงของแต่ละบุคคล 2) ความหนาแน่นของการกระทำซึ่งแสดงออกโดยการรวมกระทำที่บ่อยครั้ง ระยะเวลาของกิจกรรมที่ยาวนานหรือมีความผูกพัน และมีแรงจูงใจการกระทำ 3) คุณภาพของการเข้าร่วม ซึ่งดูจากผลและผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้น เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้าง การยอมรับความสามารถและความคิดเห็นมีการลงมือทำการประเมินผล

สรุปได้ว่า เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยรวมมีดังนี้

1. เงื่อนไขการปฏิบัติตนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน มาตรฐานคุณค่า เป้าหมาย ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา ความคาดหวัง การมองแต่ตนเอง การบีบบังคับ นิสัยและประเพณีโอกาสความสามารถ และการได้รับการสนับสนุนของบุคคลและกลุ่มบุคคล

2. เงื่อนไขความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ (ผู้นำ) และ
 ลัทธิศีลธรรมที่ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติ ตำแหน่ง และอำนาจ
 บังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า

3. ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการสื่อสาร
 คือ การติดต่อสื่อสาร ทั้งการสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคล

4. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วม
 และปัจจัยด้านอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ ความศรัทธา ความ
 เกรงใจต่อสิ่งที่เคารพนับถือหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า รวมทั้งปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง คือ
 สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย
 โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูงจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
 มากกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ

5. ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักวิชาหลายได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เช่น
 วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ (2548, หน้า 21 - 26) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม
 คือ คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น บ่อยครั้งที่กระบวนการของการปรึกษาหารือกับ
 สาธารณชนช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือ
 นโยบายสาธารณชนสามารถผลักดันให้เกิดการคิด ทบทวนสมมุติฐานที่อยู่เบื้องหลัง
 ซึ่งอาจทำให้มองไม่เห็นคำตอบที่มีประสิทธิผลที่สุดได้ บ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของ
 ประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ใหม่ นอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับ
 เวลาและแน่นอนเวลาที่ได้เสียไปจากวิธีการที่ได้ใช้มาก่อนในอดีต บ่อยครั้งที่สาธารณชน
 มีข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่หรือเกี่ยวกับ การนำการตัดสินใจไป
 ดำเนินการอย่างไร ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่สำเร็จและ ไม่สำเร็จใช้
 ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง การมีส่วนร่วมของประชาชนใช้เวลามากขึ้นจริง
 ประสิทธิภาพของการตัดสินใจไม่อาจประเมินเพียงใช้การวัดเรื่องของเวลาและต้นทุน
 เท่านั้น แต่คงจะต้องพิจารณาถึงความล่าช้าและต้นทุนที่เกิดขึ้นทั้งหมดไปกับการหา
 ทางออกว่าตัดสินใจอย่างไร ถ้าการตัดสินใจรวดเร็วแต่คุณแตกแยกไปจากจุดสนใจของแต่ละ
 คน และแต่ละกลุ่มซึ่งอาจทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะเวลา การตัดสินใจแต่ฝ่ายเดียว
 อาจเกิดการโต้แย้งล่าช้าหรือการฟ้องร้องกัน แม้ว่าการตัดสินใจที่เกิดขึ้นและนำไปสู่

การปฏิบัติได้ อย่างไรก็ตามครั้งต่อไปองค์กรคงต้องอาศัยบางอย่างในชุมชนนั้น
กระบวนการจะเริ่มด้วยความไม่ร่วมมือและความเกลียดชัง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนแสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญที่มุ่งเน้น
การให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วม
ร่วมตั้งแต่การกำหนดแผน นโยบายในการบริหารจัดการหรือพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งการ
ดำเนินงาน และการรับผลประโยชน์รวมถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการร่วมคิด ร่วม
วางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้มีความเหมาะสมและ
สอดคล้องกับวิถีชีวิต รวมถึงความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่ในบริเวณหรือพื้นที่ของการ
ดำเนินกิจกรรม ซึ่งแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมนี้เหมาะกับการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อศึกษา
แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย ซึ่งจะทำให้ผล
การศึกษาทราบถึงวิธีการ แนวทางและผลลัพธ์ที่ได้จากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ โดยเฉพาะป่าชุมชนของบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน
แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสอดคล้องกับผลการวิจัย
ของวิไลวรรณ ภูจินาพันธ์, (2543); คำกิ่งแก้ว บัดทำมะวง, (2550); ดวงส่องแสง แต่แสง,
(2555); สุขาวลี ชูเอน, (2555); จักรพงษ์ พวงงามชื่น, (2556); ชานนท์ วิสุทธิชานนท์,
(2558); ชุตติมา สามารถ, (2559); พัทธชนัน รุ่งอินทร์, (2559); ศรีประไพโร คุ่มคัตรา
(2559)

6. งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า

วิไลวรรณ ภูจินาพันธ์ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการ
รวมกลุ่มความร่วมมือของชุมชนเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา แสดงให้เห็นถึงการ
รวมกลุ่มที่เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคลจนเกิดการรวมตัวและ
กลายเป็นกลุ่มเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมในที่สุด ซึ่งการรวมตัวของกลุ่มนั้นมีลักษณะทั้งแบบที่
เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่วัตถุประสงค์หลักในการรวมตัวของกลุ่มมาจากการสืบ
ทอดความเชื่อในตัวบุคคลและตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ต้องการ
รักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้คงอยู่ตามหลักความเชื่อที่สืบทอดกันมา ซึ่งแสดงให้เห็น
คุณค่าของบริบททางสังคมและตัวบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคมที่ประชาชนในพื้นที่อาศัยอยู่

คำกิ่งแก้ว บัดทำมะวง (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการจัดการป่าผลิตแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าผลิตประทุมพอน เมืองประทุม
พอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า กิจกรรมหลักร่วมกัน

คือ การสำรวจจัดแบ่งสภาพป่าไม้ สำรวจก่อนการตัดไม้ การคุ้มครองการตัดไม้ การวัดขนาดไม้ การแผ้วถางรังลาดตระเวน การรักษาป่า การปลูกซ่อมแซม การป้องกันไฟป่า การทำแผนพัฒนาบ้านและการสร้างกฎระเบียบของป่าไม้ ส่วนวิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ คือ พื้นที่ที่มีการครอบครองตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทวดก็สามารถใช้ประโยชน์ตามขนบธรรมเนียมประเพณี พื้นที่ป่าฟื้นฟูเป็นพื้นที่ที่อนุรักษ์ไว้ พื้นที่ป่าป้องกันเป็นพื้นที่รักษาต้นน้ำ รักษาการชะงักหลายของดินในพื้นที่ริมน้ำ

ดวงส่องแสง แต่แสง (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า 1) บริบทชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากภาคอีสาน อยู่รวมกลุ่มกันแบบเครือญาติ มีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านภาษา ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ 2) สภาพปัญหาป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา มีการตัดไม้ทำลายป่าเกิดจากความต้องการพื้นที่ทางการเกษตร การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ และไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ท้องถิ่นและภาครัฐขาดงบประมาณสนับสนุน และ 3) รูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ประกอบด้วย 5 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 การทำงานแบบ 3 ประสาน ประกอบด้วย นักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ มิติที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ มิติที่ 3 การริเริ่มให้เกิดโครงการปฏิบัติจริง มิติที่ 4 การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มิติที่ 5 การพัฒนาให้เกิดสถาบันในชุมชน และองค์ประกอบของรูปแบบมี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การค้นหาบุคคล/กลุ่มที่สนใจ 2) การจัดตั้งภาคร่วมพัฒนา 3) การวางแผน 4) การดำเนินโครงการ 5) การตัดสินใจ 6) การประเมินผล 7) การร่วมรับผลประโยชน์

สุชาวลี ชูเอน (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษา ตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนน้อย การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนและความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน ส่วนปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ ขาดการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน รวมทั้งภาครัฐไม่มีนโยบายที่จะส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ส่วนข้อเสนอแนะ

ในการจัดการป่าชุมชน คือ ควรมีการสร้างจิตสำนึกในการวางแผนป่าชุมชนให้กับประชาชน การดูแลจัดการป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและเป็นไปอย่างทั่วถึงและการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนอย่างครบถ้วนและชัดเจน เพื่อให้ประชาชนรับทราบข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การมีส่วนร่วมของประชาชนมีประสิทธิภาพและนำไปสู่ความยั่งยืน

จักรพงษ์ พวงงามชื่น (2556, หน้า 215 – 216) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า ชาวบ้านมีประวัติการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับหนึ่งผ่านมิติของวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ในภาพรวมชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในระดับปานกลาง การพัฒนาการมีส่วนร่วมขึ้นเห็นคุณค่า (A) พบว่า ผลของการทำลายป่าในอดีต ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านหันมาฟื้นฟูป่าด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อย่างจริงจัง ซึ่งในอนาคตชาวบ้านต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทั่วไปและกลุ่มเยาวชนให้มากขึ้นในชั้นปฏิสัมพันธ์ (I) ชุมชนได้ระบุและจัดลำดับความสำคัญโครงการในอนาคต เพื่อส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น และชั้นควบคุม (C) จากโครงการดังกล่าวชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและหาผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการอย่างชัดเจน สำหรับการประเมินผลการพัฒนาการมีส่วนร่วม พบว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจก่อนและหลังการพัฒนาไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการดำเนินงานการรับผลประโยชน์และการประเมินผลชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น หลังจากการพัฒนาการมีส่วนร่วม

ชานนท์ วิสุทธิชานนท์ (2558, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านและสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในตำบลคลองแดน อำเภอระโนด มีการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านบรรพบุรุษ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องและภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพของครอบครัว ทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านบางส่วนยังคงมีรุ่นลูกรุ่นหลาน สืบทอดต่อ ๆ กันมา จนถึงปัจจุบันแต่เป็นที่น่าเสียดายที่ภูมิปัญญาส่วนหนึ่งในปัจจุบันแทบที่จะไม่เห็นและไม่มี

ผู้สืบทอดต่อไปแล้ว เพราะอิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาแทรกแซงจนภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นคงเหลืออยู่เพียงคำบอกเล่าเท่านั้น ในส่วนของการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ พบว่า การสร้างกลุ่มอนุรักษ์ของแต่ละภูมิปัญญา การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงาน ภาครัฐและสถาบันทางศาสนา เป็นสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะและการแสดงความคิดเห็นว่าสามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและการอนุรักษ์ได้

ชุตินา สามารถ (2559, หน้า 193 – 194) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการดูแลป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนิคมพัฒนาที่ 1 ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา พบว่า ผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดย การเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกในการทำให้รู้สึกว่าเป็นของทุกคนและมีความรู้สึกหวงแหนป่า มีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแล มีการตั้งกฎระเบียบในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีวิธีการจัดการดูแลป่าผ่านทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน

พัทธ์ชนัน รุ่งอินทร์ (2559, หน้า 36) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการป่าไม้กับการรับรองสิทธิชุมชน พบว่า สิทธิชุมชนนั้นมีลักษณะเป็นสิทธิส่วนรวมของบุคคลซึ่งมาเข้าร่วมกันเป็นหมู่คณะโดยมิได้มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แต่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันตามธรรมชาติ มีจารีตประเพณีและผลประโยชน์ร่วมกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่มีแบบแผนและอัตลักษณ์ของตนเอง จนเสมือนเป็นนิติบุคคลตามสภาพความเป็นจริง เมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดให้ชุมชนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์และสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษาทรัพยากร สิทธิชุมชนจึงมีลักษณะที่แตกต่างจากสิทธิของปัจเจกชนทั่วไป ดังนั้นบทบัญญัติในการอนุมัติ อนุญาตให้ใช้ประโยชน์ในทรัพยากรป่าไม้ตามกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้จึงยังไม่สอดคล้องกับหลักการรับรองและคุ้มครองสิทธิของชุมชนอย่างแท้จริงซึ่งปัญหาสำคัญเกิดจากระบบการและนิติวิธีทางกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ที่เป็นไปแบบรวมศูนย์อำนาจการบริหารจัดการไว้กับรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยให้ความสำคัญกับสิทธิของปัจเจกชนเป็นหลัก นอกจากนี้สังคมไทยยังขาดการยอมรับในตัวตนของชุมชน ทำให้การใช้หรืออ้างถึงสิทธิชุมชนยังถูกมองข้าม เมื่อชุมชนขาดสำนึกในความเป็นเจ้าของหรือการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา จึงก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ทั้งจากชุมชนเองและบุคคลภายนอกนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่าง

รัฐกับชุมชนและแนวทางพัฒนาที่สำคัญ คือ การปรับปรุงกฎหมาย เช่น การยกเว้น ค่าธรรมเนียมหรือค่าภาคหลวงในการทำไม้และเก็บหาของป่า การใช้สิทธิในการอยู่อาศัย และทำกินในพื้นที่ป่าภายใต้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันจากเอกชนทั่วไปแต่ยังคำนึงถึงความ สมดุลทางธรรมชาติเป็นหลัก การตรากฎหมายขึ้นใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหาร จัดการโดยเฉพาะกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้และ สร้างความเข้าใจในสิทธิชุมชนให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนโดยทั่วไปซึ่งนอกจากจะ ช่วยแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดสำนึกในความเป็นเจ้าของและหันกลับมาดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้น ให้แก่ประเทศชาติอีกด้วย

ศรีประไพร์ คุ่มคัตตรา (2559, บทความ) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ อนุรักษ์ป่าชุมชน : ศึกษากรณีตำบลของสะเดา อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและ มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนน้อย ส่วนข้อเสนอแนะ จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดทำแผนและหาแนวทางการ อนุรักษ์ป่าชุมชนโดยการจัดทำโครงการรักษาป่าต้นน้ำ โครงการปลูกป่า โครงการบวชป่า โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

Uphoff (1993, บทความ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรวมตัวของชาวบ้านในระดับ องค์รากหญ้าโดยมีข้อค้นพบว่า สาเหตุในการรวมกลุ่มของชาวบ้านเกิดขึ้นจากการใช้ นโยบายของรัฐ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมารวมตัวกันเป็นกลุ่มใน รูปแบบการรวมตัวเป็นองค์ระดับรากหญ้า โดยอาศัยพฤติกรรมกรรมการรวมกลุ่มกันตาม ธรรมชาติของชาวบ้าน มีจุดสนใจหรือผลประโยชน์ในเรื่องเดียวกัน การเข้าเป็นสมาชิกของ กลุ่มนั้นเกิดขึ้นโดยความสมัครใจ การบริหารจัดการภายในกลุ่มเป็นไปอย่างประนีประนอม และเน้นการพึ่งพาตนเองเพื่อให้เกิดระบบภายในชุมชนและอาศัยปัจจัยภายนอกให้น้อย ที่สุด ทำให้การรวมกันแก้ไขปัญหาของกลุ่ม มีการร่วมมือจากภาครัฐและระบบตลาด มีน้อยตามไปด้วย

สรุปได้ว่า จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ อนุรักษ์ พบว่าการจัดการป่าส่วนใหญ่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนโดยกลุ่มที่มาจากการ สืบทอดความเชื่อในตัวบุคคลและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ต้องการรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนให้คงอยู่ตามหลัก

ความเชื่อที่สืบทอดกันมา ได้แก่ การตั้งกฎระเบียบในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีวิธีการจัดการดูแลป่าผ่านทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ คือ พื้นที่ที่มีการครอบครองตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตาทวดก็สามารถใช้ประโยชน์ตามขนบธรรมเนียมประเพณี พื้นที่ป่าฟื้นฟูเป็นพื้นที่ที่อนุรักษ์ไว้จนทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการอนุรักษ์ป่า การสร้างจิตสำนึกในการทำให้รู้สึกว่ป่าชุมชนเป็นของทุกคนและมีความรู้สึกหวงแหนป่า

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยต้องการอธิบายถึงพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กล่าวถึงวิถีชีวิตชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านลาดห้อยที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน ซึ่งมีพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงในอดีตไปจากปัจจุบันและส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของชุมชน ทั้งในด้านของภูมิปัญญาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน รวมถึงกิจกรรมหรือโครงการของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน

ผู้วิจัยใช้แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ในการกำหนดกรอบ เพื่อการอธิบายถึงความสัมพันธ์และการปรับตัวของชุมชนภายใต้สิ่งแวดล้อมทั้งทางด้าน สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงใด ๆ จะเกิดขึ้น ก็โดยภายใต้การปรับตัวให้กับเข้าสิ่งแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญทางด้านเทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างทางสังคม และลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นเงื่อนไขสำคัญ ประกอบกับแนวคิดเรื่องป่าชุมชน (ป่าชุมชน) และกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งป่าชุมชนเป็น พื้นที่ป่าที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้เป็นไปตามความเชื่อ วัฒนธรรมท้องถิ่น และประโยชน์สูงสุดที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการใช้สอยตามวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อของชุมชน นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูป่าชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติการ หรือโครงการ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะสมกับระบบนิเวศ และวัฒนธรรมชุมชนของ บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังภาพประกอบ 1

ที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน ซึ่งจะทำให้สามารถวิเคราะห์การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชนในอดีตและป่าชุมชนในสภาพปัจจุบัน

2. ความสัมพันธ์ของพื้นที่ป่าชุมชนบริเวณบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวง สะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กับผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนจาก อดีตมาจนถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งสถานการณ์ของป่าและสิ่งแวดล้อมในทางสังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

3. ความสัมพันธ์ของการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนของประชาชนกับโครงการหรือกิจกรรมของภาครัฐมีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนร่วมกันจนก่อให้เกิดธรรมนุญร่วมกัน และกลายเป็นกฎระเบียบของหมู่บ้านที่ถูกรับรองโดยรัฐบาล

2. วิธีการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย 3 ลักษณะคือ การสืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสังเกตเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม และ 3) การสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

1. สืบค้นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การฟื้นฟูป่าไม้ รวมถึงแผนงาน โครงการ และนโยบายของรัฐบาล แขวง และเมือง ซึ่งว่าด้วยการจัดการป่า วิถีชีวิต วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน เพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจน

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ กันออกไป ทั้งพื้นที่ในเขตป่า เขตห้วยหนอง คลองบึง และเขตชายแดน

1.3 การสืบค้นข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์โดยเฉพาะเกี่ยวกับข้อกับป่าไม้ นโยบายด้านกิจกรรมและป่าไม้ ซึ่งนำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องนโยบายการพัฒนาในระดับประเทศ แขวง เมือง และหมู่บ้าน

2. การสังเกตเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

2.1 สภาพทั่วไปของหมู่บ้านลาดห้อย ลักษณะของการดำรงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อาชีพ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีในปัจจุบัน รวมถึงสภาพแวดล้อม และลักษณะทางภูมิประเทศของหมู่บ้านลาดห้อย

2.2 สถานที่ตั้งของหน่วยงานภาครัฐและคุ้มบ้านต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และการฟื้นฟูป่าชุมชน

2.3 ลักษณะทางชาติพันธุ์ของประชาชนที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชน

2.4 โครงสร้างทางสังคมที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชน

3. การสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วย

3.1 สัมภาษณ์นายบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และหัวหน้าจุดสุ่มลาดห้อย เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และพัฒนาของหมู่บ้านในอดีตและล่วงมาถึงปัจจุบันที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน

3.2 สัมภาษณ์เจ้าบ้านลาดห้อยถึงลักษณะทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อของชุมชนบ้านลาดห้อยที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน

3.3 สัมภาษณ์ชาวบ้าน และปราชญ์ถึงความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านลาดห้อยกับประโยชน์ของป่าชุมชน รวมถึงผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในปัจจุบัน

3.4 สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับพัฒนาการของป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงผลกระทบของนโยบายการจัดการป่าที่มีต่อประชาชน

4. การศึกษาบริบทชุมชนบ้านลาดห้อย ได้แก่ ที่ตั้งบ้านลาดห้อย สภาพทั่วไปของบ้านลาดห้อย โครงสร้างการบริหารบ้านลาดห้อย เครือข่ายและองค์กรภายในชุมชนบ้านลาดห้อย ปฏิทินชุมชน และประวัติชีวิต โดยใช้เทคนิคเครื่องมือ 7 อย่าง (พรวณีย์ บัวเล็ก, 2557, หน้า 159)

3. การเตรียมตัวเข้าสู่สนาม

จากนโยบายของรัฐบาล กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ ทั้งในระดับประเทศ แหวน เมือง ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติในส่วนของหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้ติดตาม วิเคราะห์ และสังเคราะห์นโยบายดังกล่าวอยู่เป็นระยะ ๆ ทั้งในแง่ที่มีภาระงานที่จะต้องรับผิดชอบโดยตรงภายในองค์กร และในฐานะของนักวิจัย ทำให้พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว ประกอบไปด้วย หลายองค์กร หน่วยงาน และตัวบุคคลทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน

ทั่วไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เตรียมการเพื่อสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายด้านกิจกรรมและป่าไม้ของเมืองเซโปน โดยได้จัดทำเอกสารเป็นจดหมายแนะนำตัว แนะนำโครงการวิจัย พร้อมแนบรายละเอียดเกี่ยวกับหัวข้อที่จะทำการสัมภาษณ์ และได้แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของผู้วิจัยที่จะทำการศึกษาคำสอนและฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านลาดห้อย เพื่อจะได้ใช้เป็นตัวอย่างของหมู่บ้านนาร่องและเป็นหมู่บ้านต้นแบบในการพัฒนาหมู่บ้านอื่น ๆ ตามแนวนโยบาย “การฟื้นฟูจากความยากจน” และได้ขอความอนุเคราะห์เอกสารที่มีสาระสำคัญและเกี่ยวข้องกับนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานวิจัย

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้ประสานงานไปยัง “ห้องการเมืองเซโปน” เพื่อขอสัมภาษณ์เจ้าเมือง และรองเจ้าเมืองเกี่ยวกับนโยบายการส่งเสริมให้ประชาชนหลุดพ้นจากความยากจน ซึ่งก็ได้รับโอกาสอันดีในการเข้าสัมภาษณ์ และยังได้ติดตามลงพื้นที่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อการประชาสัมพันธ์ และนำขึ้นนโยบายในเชิงหลักการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการนำใช้ (ปฏิบัติ) นโยบายต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามเนื่องจากสภาพของพื้นที่อยู่ห่างไกล และจำนวนของพื้นที่ในการที่จะปฏิบัติตามนโยบายมีอยู่อย่างมากมาย หน่วยงานภาครัฐจึงเห็นชอบที่จะอนุมัติให้หมู่บ้านลาดห้อยเป็นหมู่บ้านนาร่องในการนำใช้นโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน และให้มีการถอดบทเรียนเพื่อให้พื้นที่อื่น ๆ สามารถนำไปเป็นตัวอย่างและประยุกต์ใช้วิธีการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบริบท พื้นที่ และระบบนิเวศของตนเองต่อไป

4. การเข้าสู่สนามการวิจัยบ้านลาดห้อย

การเข้าสู่สนามการวิจัยของผู้วิจัยเริ่มตั้งแต่ ปี 2559 เพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับโครงการต่าง ๆ ที่นำไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่บ้านลาดห้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. โครงการ เลี้ยงวัว 2 กลุ่ม 21 ครอบครัว
2. โครงการ เลี้ยงแพะ 1 กลุ่ม 7 ครอบครัว
3. โครงการ เลี้ยงไก่ลาด 1 กลุ่ม 4 ครอบครัว
4. โครงการ ปล่อยปลาใส่หนองชุมชน 1 กลุ่ม 94 ครอบครัว
5. โครงการปลูกมันตัน (มันสำปะหลัง) 4 กลุ่ม 35 ครอบครัว (ได้รับทุน

ช่วยเหลือจาก International Fund for Agricultural Development : IFAD)

6. โครงการปลูกยางบง 3 กลุ่ม 27 ครอบครั้ว (ได้รับทุนช่วยเหลือจาก IFAD)

7. โครงการปลูกกล้วย 1 กลุ่ม 7 ครอบครั้ว

จากโครงการดังกล่าวข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้น ส่วนใหญ่เป็นโครงการเพื่อการตอบสนองต่ออาชีพ เศรษฐกิจ และปากท้องของประชาชน ทั้งนี้เพื่อคาดหวังให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ภาคสนาม และการเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ ทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะวิเคราะห์ได้ว่า บ้านลาดห้อย เป็นหนึ่งในโครงการทดลองบ้านสามสร้าง กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2556 ดำเนินนโยบายการสร้างแขวง เป็นหัวหน่วยยุทธศาสตร์ สร้างเมืองเป็นหัวหน่วยแผนการ และสร้างบ้านเป็นหัวหน่วยพัฒนา รอบด้าน นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาบ้านลาดห้อยได้รับการรับรองจากรัฐบาล และหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้เป็น “บ้านพัฒนาครบด้าน” ในท้ายปี พ.ศ. 2561 โดยผ่านเงื่อนไข มาตรฐานของภาครัฐ เลขที่ 348/ลบ ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน 2560 ซึ่งประกอบไปด้วย มาตรฐานบ้านพัฒนา 11 มาตรฐาน ได้แก่ 1) ประชาชนภายในบ้านมีความสามัคคีปรองดอง มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นผู้ดำเนินการและมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ และพัฒนา 2) ระบอบการเมืองของหมู่บ้านมีความหนักแน่นและเข้มแข็ง 3) บรรลุเงื่อนไข ด้านการป้องกันประเทศชาติ และป้องกันความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ 4) เศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง 5) มีแผนผังบ้านที่ดี มีการจัดตั้งคณะกรรมการ รวมถึงการปฏิบัติตามแผนผังที่ได้กำหนดเอาไว้ 6) มีแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน 3 ประเภท (ดินปลูก สร้าง ดินทำการผลิต และดินสาธารณะ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาและการบริการ) 7) มีเส้นทางคมนาคมเข้าถึงหมู่บ้านสามารถสัญจรไปมาได้อย่างสะดวกตลอดทั้งปี 8) ประชาชนภายในหมู่บ้านเข้าถึงบริการสาธารณอย่างสะดวก และทั่วถึง 9) บรรลุเงื่อนไข ด้านการศึกษาวัฒนธรรมและสังคม 10) มีการคุ้มครองปกป้องรักษา และ ใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ และ 11) การเติบโตอย่างยั่งยืน และเป็นหมู่บ้านที่หลุดพ้นจากความยากจน และมีครอบครัวที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ร้อยละ 85 ขึ้นไป

ชาวบ้านลาดห้อยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตรี (รัฐบาลให้ใช้ชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “บรู”) นับถือผีเป็นหลัก ดังนั้นในชีวิตประจำวัน หรือกระทั่งพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตอยู่ในทุก ๆ วัน จึงทำให้ประชาชนบ้านลาดห้อยมีความเคารพ และ

ยำเกรงต่อธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการสร้างกฎ ระเบียบขึ้นภายในหมู่บ้าน เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านบุกรุก และล่วงเกินต่อธรรมชาติมากเกินไป เช่น กฎของหมู่บ้านลาดห้อย ที่ว่าห้ามเข้าไปตัดต้นไม้ในป่ามเหศักดิ์ ป่าฝั่งคนตาย หรือป่าช้า และป่าสงวน สาเหตุที่ห้ามไม่ให้เข้าไปตัดไม้ในป่ามเหศักดิ์และป่าฝั่งคนตายนี้เพราะถือว่า “คะลำ” หากเข้าไปล่วงเกิน ผีในป่ามเหศักดิ์ ตัดต้นไม้ หรือล่วงประเมินในด้านพฤติกรรมกรรมการแสดงออกที่ไม่เคารพยำเกรงก็อาจจะทำให้ไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นการลงโทษของผีเจ้าที่เจ้าทาง หรือผีปู่ย่าตายาย “คะลำ” จึงเป็นดั่งกลอุบายที่บรรพบุรุษประพฤติปฏิบัติและเล่าขานสืบต่อกันมายังลูกหลาน และถือปฏิบัติต่อกันมาเพื่อทำนุบำรุงรักษาป่า และให้ลูกหลานได้มีที่พึ่งพิงต่อไปได้ในอนาคต นอกจากนั้นยังสอนให้ลูกหลานมีความเคารพ เห็นคุณค่า ยำเกรงต่อสิ่งที่เราพึ่งพา และให้ประโยชน์ต่อเรา ส่วนป่าสงวนนั้นมีกฎระเบียบที่เคร่งครัดกว่า หากว่าชาวบ้านละเมิดต่อกฎก็จะมีโทษปรับ โดยจะปรับเป็นควายหรือหมูนั้นก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมซึ่งจะมีการพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป

อย่างไรก็ตามบ้านลาดห้อยยังมีปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาหลายด้าน อาทิ การศึกษาของประชาชนทั่วไปอยู่ในระดับต่ำ และบางคนไม่ได้เรียนหนังสือ ความคล่องตัว การปรับตัวในการพัฒนาหมู่บ้านมีความล่าช้า เนื่องจากประชาชนของหมู่บ้านลาดห้อย เป็นเผ่าตรีซึ่งมีภาษาเฉพาะของตนเองทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารของ บุคลากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่พัฒนางานในพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า คุ่มบ้านที่อยู่ห่างไกล ออกไปจากบ้านหมู่บ้านลาดห้อย อาทิ คุ่มกะลุ คุ่มห้วยปูนเหนือ ที่ยังไม่โยกย้ายที่อยู่อาศัย เข้ามารวมกันเป็นบ้านลาดห้อย (คุ่มบ้านที่จะรวมกันเป็นบ้านลาดห้อย คือ ห้วยปูนเหนือ กะลุ ลาดसान ลาดห้อย และวังพ้าว) โดยระยะอยู่ห่างจากบ้านลาดห้อยประมาณ 2 กิโลเมตร ทำให้เด็กเล็กที่อยู่ในวัยเข้าโรงเรียนไม่สามารถเข้าศึกษาได้ตามเกณฑ์อายุ เนื่องจากบ้าน อยู่ไกลซึ่งจะต้องเดินเท้าไปโรงเรียนนั่นเอง ดังนั้น คณะกรรมการจุดศูนย์กลางลาดห้อย จึงมีความประสงค์ที่จะต้องโยกย้ายประชาชนที่อาศัยอยู่ในคุ่มกะลุ และคุ่มห้วยปูนเหนือ มาอยู่รวมกันกับคุ่มวังพ้าว คุ่มลาดसान และคุ่มลาดห้อย ตามคำสั่งรัฐ เลขที่ 09/ลบ ว่าด้วยการโยกย้ายบ้านน้อยเข้ามาเป็นบ้านใหญ่ ซึ่งทางการได้จัดสรรพื้นที่ดินสำหรับการสร้าง บ้านไว้เป็นที่อยู่อาศัย และพื้นที่สำหรับทำกินเอาไว้แล้ว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกในการ พัฒนาทั้งในด้านคุณภาพชีวิตของประชาชน การศึกษา อาชีพ การทำมาหากิน ตลอดจน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน แต่ในทางปฏิบัติพบว่าประชาชนไม่ยอมโยกย้ายมาอยู่รวมกัน ให้เป็น “หมู่บ้านลาดห้อย” เนื่องจากจะทำให้ที่อยู่อาศัยห่างไกลไร้ณา สถานที่ทำการผลิต

จึงได้ทำการเสนอให้ภาครัฐช่วยในการสร้างโรงเรียนประถม 1 แห่ง เพื่อให้เด็กเล็กในหมู่บ้านกะลุ และห้วยปูนเหนือได้เรียนหนังสือ แต่ก็ได้รับการปฏิเสธจากภาครัฐ โดยความจำเป็นด้านงบประมาณในการสร้างอาคาร และการจ้างครู

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาถึงข้อมูลต่าง ๆ 3 ประเด็น ประกอบไปด้วย 1) พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านลาดห้อย วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านลาดห้อยที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน 2) พัฒนาการและผลกระทบของป่าชุมชนบริเวณบ้านลาดห้อย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และ 3) แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากรัฐบาลได้มีโครงการ “มอบดินมอบป่า” โดยมีโครงการกสิกรรมและป่าไม้เมืองเซโปน ห้องการจุดสุ่มบ้านลาดห้อย ได้กำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าของบ้านลาดห้อย จำนวน 56,679 เฮกตาร์ ประกอบด้วย ภูมะด่าง เนื้อที่ 43,275 เฮกตาร์ และภูกะลอย เนื้อที่ 13,404 เฮกตาร์ เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 (ค.ศ. 2017) ซึ่งบ้านลาดห้อยได้ถูกกำหนดให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบ และดำเนินาร่องด้านการพัฒนา อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชน

3. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยกำหนดเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่ 25 ธันวาคม 2560 ถึง 25 ธันวาคม 2561 โดยทำการเก็บข้อมูลตามประเด็นการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายการวิจัย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติกลับใช้เวลายาวนานกว่าที่ได้กำหนดเอาไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2558 เพื่อนำเนื้อหาไปใช้ในการเขียนข้อเสนอเค้าโครงวิทยานิพนธ์ ซึ่งนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ผู้วิจัยก็ได้ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ รวมถึงกิจกรรม หรือโครงการที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านลาดห้อยจึงได้มีการติดตามสถานการณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งปี 2561

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ 1) ตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านลาดห้อยที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน 2) พัฒนาการและผลกระทบของป่าชุมชนบริเวณบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย

เนื้อหาของงานวิจัยเป็นการอธิบายถึงข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านวิถีการดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นภายใต้วิถีการผลิต เทคโนโลยี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งรายละเอียดของเนื้อหาในการนำเสนอประกอบไปด้วย

บทที่ 1 บทนำ โดยเป็นการกล่าวถึงรายละเอียดซึ่งเป็นแนวทางของการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับบริบทของป่าไม้ใน สปป.ลาว พัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทของภาครัฐในการกำหนดนโยบายคุ้มครองและรักษาป่าไม้ รวมถึงการนำนโยบายไปสู่แนวทางในการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม โดยกำหนดให้หมู่บ้านลาดห้อยเป็นหมู่บ้านนำร่อง และถอดบทเรียนในการปฏิบัติไปสู่การเผยแพร่อันจะนำไปสู่การปรับใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิเวศ วัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และได้กล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัยที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับการออกแบบการวิจัย การเข้าสู่สนาม การวิเคราะห์และนำเสนอการวิจัย

บทที่ 2 พัฒนาการตั้งถิ่นฐาน และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านลาดห้อยที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน ในบทนี้เป็นกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ประวัติศาสตร์ของชุมชน สภาพของชุมชนทั้งในด้านทรัพยากร โครงสร้างองค์กร ปฏิทินชุมชนในรอบปีในการประกอบอาชีพและการปฏิบัติตามประเพณีและฮีตคองต่าง ๆ ระบบ

สุขภาพของประชาชน วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านลาดห้อยที่สัมพันธ์กับป่าชมใช้ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ของประชาชนบ้านลาดห้อย

บทที่ 3 พัฒนาการและผลกระทบของป่าชมใช้ของบ้านลาดห้อยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวถึงรายละเอียดซึ่งเป็นพัฒนาการและลักษณะทางกายภาพของป่าชมใช้ในอดีตและผลกระทบที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) ในช่วงสงคราม อินโดจีน ปี พ.ศ. 2489 – 2532 (ค.ศ. 1946 – 1989) ช่วงเวลาของการเปิดประเทศ พ.ศ. 2533 ซึ่งรัฐบาลได้เปิดให้มีการสัมปทานป่าไม้เพื่อนำเอารายได้มาใช้ในการพัฒนาประเทศ ช่วงระยะเวลาของการปิดสัมปทานป่า หรือยุติการขุดค้นไม้ พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) รวมถึงการยกเลิกรัฐวิสาหกิจป่าไม้ สัญญาค้าขายไม้ และการค้าขายไม้ของรัฐบาล กฎหมายป่าไม้ ปี พ.ศ. 2539 (ค.ศ. 1996) และสุดท้ายประเด็นเกี่ยวกับสภาพของป่าชมใช้และผลกระทบที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในช่วงเวลาปัจจุบัน

บทที่ 4 แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชมใช้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย เป็นการนำเสนอรายละเอียดผลของการศึกษา ประกอบไปด้วย แนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชมใช้โดยภูมิปัญญาชาวบ้าน แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชมใช้โดยหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชมใช้โดยหน่วยงานภาครัฐและประชาชน ซึ่งนำไปสู่การกำหนดกฎระเบียบ และวิธีปฏิบัติร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนบ้านลาดห้อย

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เป็นการนำเสนอรายละเอียดในเชิงบทสรุปตั้งแต่ระเบียบวิธีการวิจัย ทฤษฎีและแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของป่าชมชนและแนวทางการดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาอาศัยป่าและธรรมชาติของหมู่บ้านลาดห้อย จากนั้นเป็นการนำเสนอเนื้อหาและข้อค้นพบของงานวิจัย ประกอบด้วย 1) การนำเสนอพัฒนาการตั้งถิ่นฐาน และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านลาดห้อยที่มีความสัมพันธ์กับป่าชมใช้ 2) พัฒนาการและผลกระทบของป่าชมใช้ของบ้านลาดห้อยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และ 3) แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชมใช้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้

1. การอนุรักษ์และฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากป่า มาตรการในการคุ้มครอง บูรณะ รักษาต้นไม้ที่เกิดตามธรรมชาติและการปลูกเพิ่มเติมพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ต้องการได้รับการฟื้นฟูอยู่ในเขตป่าไม้ภูมิต่างและภูมิลอยที่ได้กำหนดให้เป็นเขตฟื้นฟูป่าไม้ธรรมชาติของบ้านลาดห้อย รวมทั้งระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ แผนผังบริเวณอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนและคณะกรรมการคุ้มครองป่าชุมชน เพื่อให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนใช้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ไว้ในชุมชนของตนเอง

2. ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าทางธรรมชาติที่ยังไม่ได้มีการออกเป็นกฎหมายหรือระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ให้ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของบ้านลาดห้อย ประกอบด้วย ภูมิต่าง เนื้อที่ 43,275 เฮกตาร์ และภูมิลอย เนื้อที่ 13,404 เฮกตาร์ รวมทั้งสิ้น 56,679 เฮกตาร์

3. บ้านลาดห้อย หมายถึง คุ่มบ้านขนาดเล็กที่ถูกรวบรวมเข้ามาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่ เพื่อให้สะดวกในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานของรัฐบาล ประกอบไปด้วย 5 คุ่ม ได้แก่ คุ่มห้วยปูนเหนือ คุ่มกะลู่ คุ่มลาดห้อย คุ่มลาดสาน และคุ่มวังพ้าว ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองเซโปน ด้วยระยะทาง 30 กิโลเมตร